

Mediarepresentaatiot uskonnollisista yhteisöistä eroamisesta: Episteemisen hallinnan näkökulma eroajien kertomuksiin

Teemu T. Mantsinen

Artikkelissa tutkin diskurssianalyysin avulla, miten media osallistuu aikakauslehtien henkilökuvilla uskonnollisten yhteisöjen maineen episteemiseen hallintaan yhteiskunnassa. Valitut 28 henkilökuvaa keskittyivät pääosin entisiin lestadiolaisiin ja Jehovan todistajiin. Esitän, että media asemoi vahingollisiksi tällä epäsuhdalla ja käyttämillään henkilökuvien diskursseilla kyseiset yhteisöt ja niistä eroamisen vapaaksi tekeväksi. Vaikka määrällisesti eniten Suomessa erotaan evankelisluterilaisesta kirkosta, media tarjoaa kirkolle roolia henkilökuvissa uskonnon sijaan organisaationa, paikkana, josta eroaja voi saada apua. Henkilökuvien diskurssit toistavat sosiaalisia oletuksia uskonnollisten yhteisöjen hierarkiasta ja tiettyjen ryhmien vaarallisuudesta. Media valitsee tarinat uutisarvon mukaisesti. Siksi tavanomaiset hiljaiset siirtymät eivät sovi henkilökuviin. Kertomuksia ei dramatisoida sensaatiohakuisesti, mutta valinta tarjoaa selektiivisen kuvan uskonnosta eroamisesta. Rakentuneet representaatiot perustuvat osin todellisille tapahtumille, kokijan ja toimittajan tulkinnoille sekä sosiaalisesti rakentuneille näkemyksille. Näistä koostuvilla diskurssimuodostelmilla ja diskursiivisilla käytänteillä media luo yhteisöistä erilaisia mielikuvia. Esitän, että media toteuttaa episteemistä hallintaa säilyttäessään sosiaalisia ja kulttuurisia hierarkioita.

AVAINSANAT: uskonto, uskonnosta luopuminen, representaatio, diskurssianalyysi, media

Uskonnolliset yhteisöt eivät ole Suomessa samanlaisia eivätkä tasavertaisia. Kulttuurisilla käytänteillä eri toimijat ohjaavat ihmisten suhtautumista ja rakentavat erilaisia toimintamahdollisuuksia erilaisille toimijoille. Kulttuurisilla representaatioilla media välittää arvoja, suhtautumistapoja, harjoittaen episteemistä hallintaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa elävillä käsityksillä. Yhteisöjen maineen rakentumisen monitahoiseen yhtälöön kuuluvat yhteisön oma toiminta, valtakulttuurin ja muiden yhteisöjen tarjoamat vertailukohtat, eettiset ja moraaliset näkökulmat, ennakoasenteet ja julkinen keskustelu. Vaikutuksensa on myös, miten uskonto yhteiskunnassa ymmärretään ja kohtaako tämä kategoria yhteisöt. Diskurssit hyvästä ja huonosta uskonnosta vaikuttavat asenteisiin yhteisöistä ja luovat niille sosiaalisen tilan ehtoja, mainetta ja mielikuvia välittäen sosiaalisia representaatioita toivotusta ja ei-toivotusta.

Tutkin diskurssianalyysillä, miten media instituutiona osallistuu episteemiseen hallintaan rakentaessaan henkilökertomuksilla uskonnosta luopumisen representatioita uskonnollisista yhteisöistä. Media valitsee uskonnosta eronneet haastateltavat ja rakentaa näistä omat tarinansa käyttäen sosiaalisesti rakentuneita diskursseja haastateltujen kokemuksista. Media rakentaa valituilla diskursseilla yhteisöistä representaatioita, vahvistaen tai ohjaten mielikuvia sekä osallistuen yhteisöjen sosiaalisen liikkumatilojen ja maineiden maineen määrittämiseen ja vakiinnuttamiseen. Media ei keksi tarinoita, vaan osallistuu yhtenä muiden kanssa sosiaalisten diskursseiden välittämisen käytänteisiin ja prosesseihin, joilla on vaikutus yhteisöistä muodostettaviin mielikuviiin. Tutkimuksessa ei havaittu syitä epäillä median erityisiä agendoja yhteisöjä vastaan, vaan kyse on medialogiikasta, jossa myyvyys ja uutisarvo ratkaisevat julkaisut.

Uskonnollisten yhteisöjen ja vähemmistöjen mainetta on tutkittu aiemminkin, mutta tämä työ lisää tutkimukseen uutena lähtökohtaisesti kielteisen mainehaitan, yhteisöstä luopumisen kertomukset. Artikkelini on osa pidempiaikaista tutkimusprojektiani uskonnosta luopumisesta ja monipuolistaa aiemmin käsittelemääni kokonaisuutta ja kokonaiskuvaa aiheesta Suomessa ja kansainvälisesti.

Teoreettiset lähtökohdat ja aiemmat tutkimukset

Tukeudun teoreettisilta lähtökohdiltani kieleen toimintana (Austin 1962; Searle 1969), merkitysten sosiaaliseen konstruktivismiin (Gergen 2001), representaation (Hall 1997) ja episteemisen hallinnan (Alasuutari ja Qadir 2019) tematiikkaan sosiaalisella kentällä (Bourdieu 1989). Näistä representaatio ja episteeminen hallinta muodostavat analyysin teoreettisen pohjan, ja selostan niitä alempana tarkemmin. Näen median kerronnan osana sosiaalisesti rakentuneita merkityksiä käyttävää kielellistä representaatiota, jolla toimijat yhdessä ja erikseen hallitsevat yhteiskunnassa normatiivisia suotavia tiloja ja tuottavat (usein hienovaraisia) luokitteluja ja eriarvoisia mahdollisuuksia eri toimijoille.

Ihmiset antavat ja jakavat merkityksiä representaatioilla puheessa ja toiminnassa (Hall 1997a, 3–4). Mediatoimijat käyttävät representaatioissaan hyväksi olemassa olevia sosiaalisia merkityksiä ja esittämisen keinoja, kuten diskursiivisia käytänteitä tiettyssä kontekstissa, esimerkiksi luomaan järjestystä tai muovaamaan ja painottamaan tiettyjä arvoja (Pietikäinen ja Mäntynen 2019, 78–80; Sakki ym. 2017; van Dijk 1998, 286). Median representaatiot vetoavat lukijoiden sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyneisiin ja omaksuttuihin ennakkokäsityksiin (Gergen 2001, 162). Näin media vaikuttaa yhteisöjen maineeseen ja mielikuviiin niistä. Maine rakentuu kohdetta kuvaavista lausunnoista, luonnehdinnoista ja uskomuksista sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Organisaatiotutkimuksessa maine (*reputation*) voidaan määritellä julkisten tarinoiden

summaksi, johon media vaikuttaa ja jolla pyritään myös vaikuttamaan mediaan aina kontrolloimiseen saakka (Aula ja Heinonen 2015, 2–5). Narratiivisena ja kommunikatiivisena rakenteena se elää, eikä ole yhden hallinnassa (emt.).

Käytän diskurssia kielellisistä kokonaisuuksista, jotka ovat historiallis-sosiaalisesti rakentuneet välineiksi tuottaa diskursiivisia käytäntöjä ja muovata käsitystä kohteesta. Diskurssit koostuvat kielen merkityksistä, puheesta, toiminnasta sekä historiallisesti ja sosiaalisesti muodostuneista ja sosiaalista muovaavista määritteistä ja arvoista (Burr 2003, 64; Fairclough 1997, 76–77). Toimijat välittävät diskursseilla valittuja sosiaalisia representaatioita luoden kohteelle vallan positioita. Kontekstisidonnaiset merkitysrakenteet ja käytänteet tiivistyvät merkityksellistämisen käytänteiksi (Pietikäinen ja Mäntynen 2019, 71; Reisigl ja Wodak 2016, 27). Käytänteillä ihmiset ohjaavat tapoja puhua ja nähdä, suhtautua ja kohdata mielenkiinnon kohdetta heijastamalla sosiaalisia merkityksiä ja arvohierarkioita. Sosiaalisiin perusteisiin rakentunut diskurssijärjestys ohjaa tietämisen ja toimimisen tapoja (Pietikäinen ja Mäntynen 2019, 83). Kaikki diskurssit voivat pohjautua todellisiin tapahtumiin ja kulttuuriin. Tulkinta näistä muovaa kerrontaa ja puhetta ja ohjaa diskurssivalintoja.

Media luo ja välittää diskursseilla merkityksiä yhteisöistä ja kohtelee niitä sosiaalisesti rakentuneiden käytänteiden mukaisesti asemoiden diskursseilla luopumisen kohteena olevia yhteisöjä sosiaalisessa todellisuudessa, esimerkiksi hegemonisilla diskursseilla (Gramsci 1979, 34–57; 1982, 61–79; Laclau ja Mouffe 2014, 120–131). Näissä vallitseva ja yleinen näkökulma todellisuuteen ja siitä kertomiseen näkyy yleisen hyväksynnän, suostuttelun ja neuvottelun myötä esimerkiksi stereotyyppioina ohjaten yleistä suhtautumista esimerkiksi hyväksymään tai paheksumaan (Fairclough 1992, 91–93; Hall 1997b, 259–263; Laclau ja Mouffe 2014, 120–131).

Representaatiot yhteisöstä ovat representaatioita jaetuista uskonnollisista sosiaalisista identiteeteistä. Arjessa tämä identiteetti voi olla piilotettu, ja kielteinen representaatio voi lisätä piilottamisen todennäköisyyttä. Kielteisestä identiteetistä voidaan haluta eroon, mikä voi johtaa uusiin eroamisiin yhteisöistä (Mantsinen 2015). Sosiaaliset diskurssit luovat kuvaa toivotusta ja ei-toivotusta, joka halutaan rajata yhteiskunnan reunalle, potentiaalisesti marginaaliin (Jokinen ym. 2004, 9–12). Diskursseilla yhteisöstä luopumisesta voidaan tahrata yhteisön maine, jolloin erokerronta ei ole arvovapaata objektiivista tosiasioiden listaamista. Niillä myös hallinnoidaan ja rakennetaan näkökulmaa yhteisön sopivuudesta yhteiskuntaan.

Nämä edellä mainitsemani diskurssit ja representaatiot ovat osa episteemistä hallintaa, millä Pertti Alasuutari ja Ali Qadir (2020, 4–11) tarkoittavat pyrkimystä hallita todellisuuden hahmottamista, ajatuksia, tietoa ja totuuksia, muovata tietoa ja päätteitä sekä näiden ympäristöjä monilla tavoilla, jotta toimijat saavat tarvittaessa aikaan muutosta vakuuttaakseen toiset oikeasta toiminnan suunnasta. Julkisilla diskursseilla luodaan representaatioita, joilla muovataan käsityksiä ja haluttuja suhtautumistapoja yhteisöihin, eli toimijat hallinnoivat episteemisellä informaatiolla niiden sosiaalista

liikkumistilaa. Episteemisellä työllä toimijat määrittelevät ympäristöä (ontologian), toimijoita (identiteetti) ja hyväksyttävyyttä (normit, ideaalit) niin todenmukaisilla kuin keksityillä representaatioilla (Alasuutari ja Qadir 2019, 23, 38).

Episteeminen hallinta ei tarkoita suoraa kontrollointia tai absoluuttista hallitsemista vaan vaikuttamista. Episteemisen hallinnan käsitettä on käytetty ymmärtämään etenkin institutionalisoituneiden tahojen vaikutusta todellisuuden hahmottamiseen diskursiivisin keinoin (Alasuutari ja Qadir 2016; Qadir ja Alasuutari 2022). Media instituutiona on sekä vaikuttajataho että sosiaalisten mielikuvien toistaja. Episteeminen hallinta on lähellä organisaatioviestinnän tutkimuksen maineenhallinnan käsitettä (ks. Aula ja Heinonen 2015), mutta episteeminen hallinta on hajautuneempaa ja vieläkin vaikeammin kontrolloitavissa. Median tapauksessa mielipiteiden muokkaaminen ei ole usein toiminnan päämotiivi vaan sivutuote, seurausta medialogiikasta ja sosiaalisten diskurssien toistamisesta (Kunelius ym. 2010, 49–54.). Median valta on suurimmillaan oletusten vahvistajana, jolloin sen rooli episteemisessä hallinnassa ei ole täysin itsenäinen (Kunelius ym. 2010, 49–54).

Representaatioiden tuottamisessa valtaa käytetään epäsuhtaisesti. Valtaryhmiin ja johtaviin aseisiin verrattuna vähemmistöillä on vähemmän valtaa luoda itsestään huomiota saavia tarttuvia representaatioita omilla ehdoillaan (ks. Kantola 2014). Median diskurssit ja representaatiot vähemmistöistä ovat helposti suuremmassa asemassa ja vastuussa julkisten mielikuvien rakentumisesta ja sosiaalisen tilan rajaamisesta kuin yhteisöt itse. Siksi mediainstituution rooli episteemisessä hallinnassa on olennainen tutkimuskohde.

Media on tila, ”jossa kamppaillaan merkityksistä ja tuotetaan mielikuvaa todellisuudesta” (Wiio 2006, 20) käyttäen kulttuurisia resursseja. Kulttuureissa elävät diskurssit tarjoavat mediatoimijoille välineitä paitsi tuottaa mielikuvia, myös liittää niitä samaistuttaviin ja tunnettuihin asioihin median käyttäjien elämässä. Mediaympäristön toimintamallia, jossa eri toimijat kilpailevat lukijoiden huomiosta, mikä vaikuttaa asiasisältöön ja esitystyyliin huomion saamiseksi totuuden ja vastuullisuuden kustannuksella, voidaan kutsua huomiokoneeksi (Uusitalo ja Valaskivi 2022). Medialla on yhteiskunnassa suurempi ja näkyvämpi asema kuin vähemmistöyhteisöillä, ja siksi niillä on enemmän valtaa jakaa ja myös muovata diskursseja ja siten mielikuvia vähemmistöistä (Seppänen ja Välvirronen 2024.). Tämä valta voi olla huomaamatonta ja ei-tavoitteellista, mutta silti todellista (emt.).

Uutisarvo eli mikä myy ja kiinnostaa (ks. Bednarek ja Caple 2017) ohjaa merkittävästi, mitkä diskurssit ja uutisaiheet pääsevät mediassa esiin ja ketä haastatellaan. Uutisarvo ohjaa myös yhteisötasolta yksilötasolle: runsaan uutisoinnin kohteena olleen yhteisön jäsenten luopumistarinat kiinnostavat. Toimittajat voivat kirjoittamisen valinnoillaan aihevalinnoillaan lisätä ja muovata kohteen uutisarvoa (Bell 1991, 65), esimerkiksi liittämällä tapaus aiempaan ladattuun diskurssiin. Mediatutkimuksessa ilmiötä on nimetty uutisarvoksi, uutisvalinnaksi ja uutisten käsittelyksi (O’Neill ja Har-

cup 2008, 171). Uutisarvo sopii parhaiten valittujen aikakauslehtien markkinointi-strategioihin- ja journalistisiin strategioihin, jossa ei uutisoida niinkään uusista tapahtumista kuin kiinnostavista ilmiöistä ja henkilöistä. Uutisarvoon vaikuttaa esimerkiksi jatkuvuus ja konsonanssi (vetoa kognitiivisesti oletuksiin), henkilökohtaisuus ja selkeys (vetoa konkreettisesti ja sosiaalisesti) ja diskursiivisuus eli kommunikoitavuus (Bednarek ja Caple 2017, 42; Bell 1991).

Genret, missä diskurssit esitetään, tarjoavat yleiset puitteet ja asettavat raamit diskursseille ja diskursiivisille keinoille (Fairclough 2003, 65–81). Mediakanava, journalistin genre ja oletettu kohdeyleisö asettavat rajoja ja oletuksia käytettävistä keinoista. Tutkimuksen kohteena olevien aikakauslehtien henkilökuvien tai -juttujen genre ohjaa tarinoiden yleisluonnetta. Media rakentaa henkilökuvat lähtökohtaisesti myönteisiksi, jopa sankaritarinoiksi, ja taustayhteisö voi toimia tasapainottavana pahana kohdehenkilön tarinalle (Mattinen 2004). Näin rakentuu kehitystarinoita, joissa juonen kaari johtaa heikommasta asemasta parempaan asemaan. Henkilökuvassa journalisti rakentaa elämyksellisiä tarinoita muovaamalla informaatiota uudella tavalla ilmaistuksi kuviksi, kertomukseksi aktiivisesti vaikuttavassa ympäristössä (Räty 1998).

Uskontorepresentaatioiden arvolataus näkyy tilanteissa, joissa jokin sosiaalinen ilmiö uskonnollistetaan vihjaten kyseisen asian olevan arveluttava tai kiistanalainen, suuria tunteita ja vakaumuksellisuutta herättävä asia, uskonto tai vielä arveluttavammin lahko (Kyyrö ym. 2023). Tämä liittyy laajemmin uskonnon käsitteen diskursiiviseen luonteeseen, jolloin ryhmä sijoitetaan oletukselliseen lokeroon (Taira 2021, 45–46, 58–59; von Stuckrad ja Wijsen 2016).

Uskontojen representaatioita mediassa on tutkittu lähinnä uutismedian kontekstissa (Knott ym. 2013) ja vähemmän henkilökuvissa ja aikakauslehdissä yleensä. Suomessa median uskontorepresentaatiota on tutkittu jonkin verran yleisellä tasolla (Hokka ym. 2013; Taira 2013; 2019a), jolloin huomio on uskontojournalismin laajuudessa ja asiantuntemuksessa. Uskonnollisten yhteisöjen mediarepresentaatioita on tutkittu vähemmän kuin esimerkiksi etnisten vähemmistöjen mediarepresentaatioita. Suomessa median uskontorepresentaatiotutkimukset yksittäisistä yhteisöistä tai perinteistä keskittyvät usein islamiin (Martikainen ym. 2008) tai alueen valtauskontoon, evankelisluterilaiseen kirkkoon (Moberg ja Sjö 2012). Analyysit muiden uskonto-vähemmistöjen representaatioista, etenkin suhteessa kirkon representaatioon, puuttuvat lähes kokonaan (Wallenius-Korkalo 2018). Vähemmistöjen mediarepresentaatioita on tutkittu enimmäkseen etnisten ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kohdalla (esim. Campbell ym. 2017; Lorella ja Musolff 2019).

Suomalaisten suhtautumista uskonnollisiin yhteisöihin on tutkittu niukasti ja vaihtelevin tavoin. Mielipiteet, mielikuvat ja asenteet uskonnollisiin tahoihin vaihtelevat hieman sen mukaan, onko kohteena ihminen, rakennus tai yhteisö. Vahvimmat kielteiset lataukset kyselyvastauksissa ovat suhteessa esimerkiksi lestadiolaisten ja Jehovan todistajien yhteisöihin. Vertailu on tosin haastavaa, koska kysymykset voivat vaih-

della ja vastaukset ovat eri vuosilta (ks. Palmu ym. 2012, 53; Mantsinen 2016; Ketola ym. 2016; Salomäki ym. 2024, 170).

Uskonnosta luopumisen tutkimus on viime vuosina ollut nousussa, ja aiheesta löytyy jo kohtuullisen paljon tutkimusta niin Suomessa (Ronimus 2011; Mantsinen 2015; 2019; Äystö ym. 2022; Tervo-Niemelä ym. 2022) kuin kansainvälisesti (Enstedt ym. 2019). Suomalaisissa tutkimuksissa on keskitytty yksilöiden omaan kerrontaan haastattelussa ja muissa omassa tuotannossa. Toistaiseksi luopumistutkimuksissa ei ole huomioitu median diskursseja ja rooleja, jättäen tutkimuksellisen aukon (Taira 2019b).

Maallistumisen edetessä ja kirkon jäsenmäärän pienentyessä uskonnottomuudesta on tullut hyväksytympi identiteetti ja määrittäjä kuin aiemmin (Taira ym. 2023). Tämän vuoksi median kynnyksellä julkaista aiheesta on matalampi, mutta aiheen kriittiseen käsittelyyn ei myöskään kohdistu painetta.

Aineisto ja metodit

Keskityn artikkelissa median rakentamiin henkilökuviin, joissa uskonnosta luopumisella on merkittävä osa tarinankerrontaa. Henkilökohtaisilla tarinoilla ja henkilökuvausilla on suurempi vaikutus sosiaalisen mielipiteen rakentumisessa kuin jäsenmäärien laskuun keskittyvällä uutisoinnilla, joka keskittyy käytännössä evankelisluterilaiseen kirkkoon. Media julkaisee henkilökuvia ensisijaisesti aikakauslehdissä. Vakavammiksi luetuilla aikakauslehdillä (muilla kuin sensaatiolehdillä) on varteenotettava rooli kulttuurin välittämisessä ja henkisen ilmapiirin rakentamisessa (Wiio 2006, 24). Rajasin aineiston yleisiin sekulaareihin lehtiin, koska tutkittava toimijataho on media-instituutio. Sanomalehtiartikkelit rajasin pois, koska niissä keskitytään vain harvoin henkilökuvaan ja erokokemukset ovat usein vain havainnollistuksia varsinaiseen aiheeseen. Sanomalehtijutuista vain yksi olisi sopinut kategoriaan henkilökuva, mutta karsin sen aineistosta yhdenmukaisuuden vuoksi.¹ Valitut lehdet ovat *Seura*, *Apu*, *Me Naiset*, *Terveys ja Hyvinvointi*, *Trendi* ja *Eeva*, joiden artikkelit ovat tutkimuksen pääaineisto. Osa valituista lehdistä toimii saman konsernin alla erilaisin painotuksin. Kaikille on tyypillistä julkaista toistuvana genrenä henkilökuvia kiinnostavista henkilöistä tai henkilötarinoista.

Hain artikkeleita lehtien omista tietokannoista, internet-hauilla, ja selaamalla fyysisiä lehtiä. Käytin etsinnässä ensisijaisesti hakusanoja "uskonto", "yhteisö", "luopuminen", "eroaminen", "jättäminen", "erottaminen" niiden eri muodoissa ja yhdistelminä. Monia pääaineiston henkilökuvia löysin myös internet-sivujen tarjoamista samankaltaisista artikkeleista. Näin sain kerättyä kattavan aineiston, jonka pohjalta voidaan tehdä kohtuullisia yleistyksiä mediakerronnasta.

Taulukossa 1 esitän aineiston henkilökuvakertomukset niiden otsikoiden, erotun yhteisön, lehden ja julkaisupäivämäärän mukaan. Julkaisupäivämäärä tässä on julkaisupäivä internetissä, mikä voi hieman erota painetun lehden julkaisupäivästä.

Taulukko 1. Eroajien henkilökuvajutut (jatkuu seuraavalla sivulla).

Otsikko	Lehti	Jätetty uskonto/yhteisö	Julkaistu
Ex-lestadiolaisen kipeät muistot: "Oli arpapeliä, millaisen puolison sai"	<i>Seura</i>	Vanhoillis-lestadiolaisuus	5.11.2015
Jehovista eronnut: "Minulle soitettiin, että minut on luovutettu Saatanalle"	<i>Seura</i>	Jehovan todistajat	3.10.2015
Jehovan todistajista eronnut Meeri Ropo: "Tyttäreni jättämisestä tunsin suurinta syllisyyttä"	<i>ET</i>	Jehovan todistajat	3.3.2016
Vuokko Ilolan ero lestadiolaisliikkeestä ei ollut helppo: "Pelko on tehokas keino"	<i>ET</i>	Vanhoillis-lestadiolaisuus	25.3.2016
Toistuvat raskaudet näännyttivät Vuokko Ilolan	<i>Eeva</i>	Vanhoillis-lestadiolaisuus	22.6.2016
Lestadiolaisliikkeestä eronnut Vuokko Ilola: "Perheissä otettiin lapsia huostaan ja hankittiin sitten lisää"	<i>ET</i>	Vanhoillis-lestadiolaisuus	17.11.2016
Ankara uskonto jätti häpeän	<i>Eeva</i>	Vanhoillis-lestadiolaisuus	18.11.2016
Psykoterapeutti Katriina Järvinen oppi hyväksymään erilaiset minänsä: "Olen häpeäherkkä"	<i>ET</i>	Helluntailaisuus	16.12.2016
Seitsemän lasta ja kymmenen vuotta esikoislestadiolaisen miehen vaimona riitti Hannalle: Avioeron jälkeinen terapia vei vuosia	<i>Seura</i>	Esikois-lestadiolaisuus	29.1.2017
Äiditön lapsuus ja ero Jehovan todistajista sai Ailan kätkemään vuosiksi herkkyytensä: "Minun oli pakko kovettaa itseni, jotta selviäisin"	<i>Seura</i>	Jehovan todistajat	8.4.2018
Jehovan todistajista lähtenyt Niko Peltokangas: "Uskonto oli tärkeämpää kuin ihmissuhteet"	<i>Eeva</i>	Jehovan todistajat	25.4.2018
Nina uupui ja erosi helluntailaisuudesta: "Yhteisössä ei sallittu pysähtymistä"	<i>ET</i>	Helluntailaisuus	4.6.2018
15-vuotiaana Jehovan todistajista eronnut Sanna: "Tiesin, että perhe hylkäisi minut"	<i>ET</i>	Jehovan todistajat	12.6.2018
Kari jätti ahdistavan uskonyhteisön: "Kävin elokuvissa ensimmäistä kertaa 52-vuotiaana"	<i>ET</i>	Vanhoillis-lestadiolaisuus	21.6.2018
Orjuuttamista ja onnen kauppaamista – Tällainen oli Saina Kamulan hurja lapsuus skientologiien sisäoppilaitoksessa Kaliforniassa	<i>Seura</i>	Skientologia	16.12.2018

Lapsuuden tragedia jätti jälkensä Raakel Lignelliin: "Minun on mielestäni aina pitänyt jaksaa kantaa omia ja muiden taakkoja"	<i>Apu</i>	Helluntailaisuus	20.9.2019
Raakel Lignell: "Nuoruuden parisuhde oli viedä hengen" (linkin otsikko: "Vapautin itseni häpeästä")	<i>Eeva</i>	Helluntailaisuus	8.3.2020
Oopperalaulaja Aarne Pelkonen: "Jouduin valitsemaan uskon ja taiteen välillä"	<i>Eeva</i>	Vanhoillis- lestadiolaisuus	14.6.2020
Fitness-tähti Ilona Siekkinen menetti lapsuudenperheensä kun jätti Jehovan todistajat: "Minulla ei ole ketään"	<i>Kauneus ja terveys</i>	Jehovan todistajat	23.10.2020
Jehovan todistajasta tuli joulupukki: "Tunnelma keikkojen jälkeen oli euforinen – aikamoinen kokemus ihmiselle, jolla ei ole ollut koskaan omaa joulua"	<i>Seura</i>	Jehovan todistaja	20.12.2020
Ilona Siekkinen erosi Jehovan todistajista ja muutti poikaystävänsä vanhemmille – nyt hänellä on miljoonabisnes ja 300 000 euron vuositulot: "En muista, milloin olisin viimeksi maksanut laskun"	<i>Me Naiset</i>	Jehovan todistajat	11.4.2021
Katri, 27, erotettiin Jehovan todistajista salasuhteen takia: "Enää minun ei tarvitse esittää parempaa ihmistä"	<i>Trendi</i>	Jehovan todistajat	2.6.2021
Vanhoillislestadiolaisuus sai jäädä, kun oopperalaulaja Tuomas Katajala valitsi musiikin: "Päätös oli helpotus – myös uskon kohdalla minulla oli rauha"	<i>Apu</i>	Vanhoillis- lestadiolaisuus	27.7.2022
Jehovantodistajista eronnut Antero, 65: "Nyt tunnen itseni vapaaksi"	<i>ET</i>	Jehovan todistajat	30.10.2022
Kun Enni Remes erosi lestadiolaisliikkeestä, hän löysi omannäköisen elämän: "En halunnut kasvattaa työstäni suurperheen äitiä"	<i>Trendi</i>	Vanhoillis- lestadiolaisuus	5.11.2022
Viimein yhdessä/Reetan ja Marian rakkaustarina: "Minun piti salata, että rakastuin muslimiperheenäitiin"	<i>Trendi</i>	EVL kirkko	22.11.2022
Daniel Nylund oppi hengellisen vaikutusvallan vaarat kantapäähän kautta: "Vaatimattomat lähtökohdat saivat sokeaksi omalle vallalle"	<i>Seura</i>	Helluntailaisuus	26.12.2022
Kun Camilla postitti erokirjeen, lahkoon miehet ilmestyivät oven taakse: Kertoo nyt rajuista seurauksista, joita lahkoon kuuluminen aiheutti	<i>Me Naiset</i>	Jehovan todistajat	18.2.2023

Kriteerit täyttäviä henkilökuvaajuttuja löytyi 28. Kahden henkilön tarina kerrotaan kahdesti ja yhden kolmesti eri henkilökuissa. Eron kohteena olevia yhteisöjä tai perinteitä on jutuissa yhteensä kuusi: Suomen evankelisluterilainen kirkko, helluntai-

laisuus, vanhoillislestadiolaisuus, esikoislestadiolaisuus ja Jehovan todistajat. Näistä lestadiolaiset ja Jehovan todistajien yhteisöt toistuvat eniten.

Analyysimetodinani on diskurssianalyysi. Laajana käsitteenä diskurssianalyysia on käytetty monella tavalla (Jokinen ym. 2016; Pietikäinen ja Mäntynen 2019), mutta tässä olen ensisijaisesti kiinnostunut diskursiivisista käytänteistä sosiaalisissa median representaatioissa. Pysin paikantamaan, kategorisoimaan ja avaamaan sosiaalisesti rakentuneita diskursseja ja selvittämään, miten media käyttää näitä muovattaessaan erokertomuksista representaatioita.

Etsin teksteistä, miten toimijoiden toimintaa ja toimijuutta (aktiivinen/passiivinen, inkluusio/ekskluusio, yleinen/erityinen, omistajuudet ja verkostot, henkilökohtainen/persoonaton, nimetty/luokiteltu) kuvataan, millä tavalla (konkreettinen/abstrakti) ja missä yhteyksissä sekä millä moodilla tilanteita ja tiloja kuvataan (ks. Fairclough 2003, 137–154). Nämä ja muut diskursiiviset käytänteet rakentavat kertomuksista representaatioita, jotka rajaavat ja ohjaavat sosiaalisia tiloja yhteisöille. Sosiaalisilla representaatioilla media osallistuu uskonnollisten yhteisöjen sosiaalisen tilan episteemiseen hallintaan valitsemalla kenestä kerrotaan ja millä diskursseilla.

Jo yhden ihmisen erokertomus voidaan kuvata yleistyksenä, ja kun samat diskurssit toistuvat muissakin mediarepresentaatioissa, yleistyksestä tulee sosiaalisesti tosi mielikuva. Henkilökuvat voivat jäykistää stereotyyppistä suhtautumista kuhunkin yhteisöön sementoiden niiden statuksen ja maineen yhteiskunnassa. Tätä episteemisen hallinnan aluetta eli diskurssien valtaa (ks. Pietikäinen ja Mäntynen 2019, 73) ja sen seurauksia etsin tässä artikkelissa, miten vuorovaikutukset, sosiaaliset merkitykset ja puheenaiheet kohtaavat tiettyssä ympäristössä rakentaen diskursiivisia käytänteitä (ks. Scollon ja Scollon 2004).

Kertomukset ovat julkisia ja käytettävissä ilman erillistä pyyntöä. Tutkimusetiikka silti vaatii, ettei tutkimus tuota tutkittavien kertomusten henkilöille tai medialle ylimääräistä haittaa. Median representaatiot vaikuttavat jo sosiaaliseen todellisuuteen, ja tutkimus voi avata ja paljastaa näitä vaikutussuhteita.

Analyysin keskiössä eivät ole henkilöt vaan media ja median välittämät ja muokkaamat representaatiot ja se, miten niillä rakennetaan sosiaalista todellisuutta ja uskonnon paikkaa suomalaisessa yhteiskunnassa, miten todellisuutta hallinnoidaan. Tutkimus ei ole analyysi henkilöiden eroamisista ja heidän toiminnastaan vaan median toiminnasta ja sen seurauksista.

Lehdissä julkaistut kertomukset eivät ole koko kuva uskonnosta luopumisesta, eivätkä objektiivinen kuvaus kyseisistä henkilöistä. Ne on valittu kiinnostavuuden perusteella ja niissä välittyy kulttuurinen preferenssi hyvälle erotarinalle. Tämän vuoksi tutkimuksen tuloksista ei voida yleistää yhteisöjen reaalitodellisuutta ja yhteisöistä eroamisen syitä. Tutkimuksen tulokset paljastavat ensisijaisesti median esittämän sosiaalisen todellisuuden, sosiaalisesti rakennetun abstraktion. Mediarepresentaatiot

näyttävät stabiilimman kuvan uskunnoista eroamisista kuin kirjava yksilöhistorioiden värittävä todellisuus.

Tulokset

Mistä yhteisöistä kerrotaan

Media ei ymmärrettävästi käsittele uskonnosta eroamisia ja yhteisöjä tutkimuksellisen objektiivisesti, eikä uutisoi kaikista yhteisöistä yhtä paljon. Medialogiikan, kuten uutisarvon, vuoksi henkilötarinat keskittyvät voittopuolisesti muutamaan yhteisöön. Tämä kuitenkin rakentaa yhteisömielikuvia valikoiden. Erokertomuksien puuttuessa jotkin yhteisöt ja niistä eroavat jäävät varjoon. Näin media osallistuu huomion ohjaimiseen hallinnoiden minkä yhteisön minkälaiset ongelmat ovat merkittäviä, mitä täytyy huomioida ja mihin yhteiskunnan tulisi puuttua.

Aineiston erokertomuksissa korostuvat mediasta tunnetut yhteisöt tai yksilöt, etupäässä Jehovan todistajat ja lestadiolaisryhmät. Yhteisöjen uutisarvo tuottaa vastavaa kiinnostusta myös henkilötarinoiden kohdalla. Uutisoinnin rakentama oletus skandaaliherkää ja tiukasti kontrolloivasta yhteisöstä nostaa myös kertomukset eronneista kiinnostuksen kohteeksi ja media olettaa ihmisten olevan näistä kiinnostuneita. Myyvien henkilökuvien täytyy olla lukijalle ymmärrettäviä ja diskurssien olla paikannettavia aiempaan tietoon. Tieto kulttuurisista kohteista välittyy diskursseissa, joissa rakentuneet merkitykset muovautuvat representaatioiksi yhteisöistä. Tämä tieto on diskursiivisten merkitysten summa, ei objektiivinen fakta (Hall 1997a). Median diskurssit pohjaavat oletuksiin lukijan tiedoista julkisista yhteisörepresentaatioista. Media myy tarinoita hallinnoiden episteemistä, tietopohjaista, oletusta mielikuvista.

Media on kirjoittanut Jehovan todistajista toistuvasti, esimerkiksi ovievankelioimiseen kerätyistä henkilörekistereistä.² Lestadiolaisista media on kirjoittanut tällä vuosihannella esimerkiksi hyväksikäyttötapauksista ja hoito-kokouksista, mutta uutisarvoa nostaa myös kielteisten esitysten pidempi historia. Kielteinen julkisuus on seurannut lestadiolaisia. Media kirjoitti 1980-luvulla kyseisistä herätysliikkeistä patriarkaalisina ääriilikkeinä (Alatalo 2014, 113–149) ja historiassa kirkon johtohenkilöt, esimerkiksi arkipiispa Gustaf Johansson (Alanen 1947), ovat vastustaneet yhteisöjä. Nykyiset diskurssit asettuvat tähän kontekstiin. Episteemisen hallinnan näkökulmasta uutisarvo on mediakulttuurin rakenteellinen julkista tilaa ohjaava käytäntö, jossa hallinnan toimijuus voi jäädä tavoittamatta. Media kirjoittaa lestadiolaisista ensisijaisesti koska se myy, ei halusta rakentaa mielikuvia yhteisöistä.

Vuosina 2015–2016 lestadiolaisuudesta kriittisesti kertovat kirjat nostivat uutisarvoa, ja niitä seurasi usea tässä tutkimuksessa tarkasteltava henkilökuva. Toistuva aihe lisää kiinnostusta. Tällöin niin tieteelliset tutkimukset, tieteen popularisointi, kauno-

kirjallisuus kuin myös esitystaide houkuttelevat ajankohtaisuudellaan lisää lukijoita. Näistä esimerkkejä ovat Maija-Leena Rova (ex-lestadiolainen) ja Camilla Nissinen (ex-Jehovan todistaja), joista tehtiin henkilökuvat oman kirjan vuoksi.

Uutisarvoa lisää myös yleinen käsitys ”kultista” tai ”lahkosta”, joille on sosiaalisesti rakentunut kielteinen maine ja joita käsitellään mediassa lähtökohtaisesti arvotavammin kuin parempimaineisempia uskonnollisia yhteisöjä (Richardson ja van Driel 1998). Kulttidiskurssia käytetään tutkituissa henkilökuvuissa säästeliäästi. Yleensä mediassa sitä käytetään lähinnä vain skientologian kohdalla (ks. myös HS 27.9.2018).³ Kielteisellä kultti-leimalla puhuja nimeää yhteisön pahaksi ja vaaralliseksi (Lewis 2014, 1, 32–40). Aineistossa tätä käytetään skientologiasta yhdessä aivopesun kanssa (Seura 16.12.2018). Kyseessä on lainattu diskurssi yhdysvaltalaisesta antikultti-liikkeen värittämästä keskustelusta (Bromley ja Cowan 2009), jossa yhteisö kuvataan vahingolliseksi yhteiskunnan viholliseksi. Kultti-sanan sosiaalinen käyttö poikkeaa uskonto-sosiologisesta tieteellisestä kirkko-lahko-kultti-kategorioinnista. Sama toistuu myös nimikkeessä lahko, vaikka sitä käytetään lievempänä ja moninaiisempänä terminä. Henkilökuvuissa lahko-diskurssia on käytetty niin lestadiolaisista yhteisöistä kuin Jehovan todistajista.

Eri diskurssit myyvät myös sen mukaan, minkälainen yleinen mielipide yhteisöihin ja niiden jäseniin on. Vuonna 2011 suomalaisista 73 prosenttia suhtautui Jehovan todistajiin yhteisönä kielteisesti, 65 prosenttia lestadiolaisiin ja 41 prosenttia helluntailaisiin (Palmu ym. 2012, 53). Tilastojen valossa suomalaiset suhtautuvat yhteisöjen jäseniin suopeammin kuin yhteisöihin sinänsä, sillä kun vuonna 2018 kysyttiin suhtautumista jäseniin, 48 prosenttia suhtautui myönteisesti helluntailaisiin, 42 prosenttia Jehovan todistajiin, mutta kuitenkin vain 27 prosenttia lestadiolaisiin (ISSP 2018). Media voi kirjoittaa kriittisesti vapaammin yhteisöistä, mutta yksilöiden käsittelemisessä lukijat odottavat erilaista näkökulmaa. Tämä vaikuttaa, miten media esittää kohteet.

Mediajulkisuuden lisäksi yhteisön koko ohjaa, mitkä yhteisöt valikoituvat kertomuksen kohteiksi. Baptistit ja metodistit ovat Suomessa hyvin pieniä yhteisöjä, eikä niitä juuri nähdä mediassa. Näistä yhteisöistä eronneiden kertomuksia ei löytynyt tutkituista lehdistä. Vähemmistötiedon episteeminen hallinta toteutuu tässä hiljaisuutena. Kertomusten puute sinänsä ei ole median syy, eli kyseessä ei tarvitse olla hiljentäminen. Silti se tiivistää uskonnosta eroamisen representaation tiettyihin yhteisöihin, vaikka tahattomasti.

Edellä mainitut seikat eivät yksittäisinä silti toimi aukottomina selittäjinä. Esimerkiksi ennen kuin media kirjoitti hyväksikäytöstä lestadiolaisyhteisöissä, kirjoitti se adventistien koulussa tapahtuneesta tapauksesta 2000-luvun vaihteessa.⁴ Mediajulkisuudesta huolimatta adventisteista eronneiden kertomuksia ei löytynyt. Mediajulkisuuteen ja uutisarvoon vaikuttavat niin tapahtumien kuin uutisoinnin määrä, mitkä ovat olleet hyvin erilaisia. Myös tuttuus ja outous vaikuttavat uutisarvoon. Ad-

ventistien uskomukset ja opit ovat paljon lähempänä evankelisluterilaista kirkkoa kuin erilaisuudellaan kiinnostava Jehovan todistajat.

Suomessa ihmiset eroavat eniten evankelisluterilaisesta kirkosta, mutta aineistoon ei löytynyt yhtään kirkosta eroamiseen keskittyvää henkilötarinaa. Ainoa luopumiskertomus, jossa päähenkilö oli eronnut kirkosta, käsitteli kirkkoa ja eroa vain yhdessä kappaleessa tarinan keskittyessä muihin teemoihin, kuten uuteen uskonnolliseen perinteeseen (islam) ja parisuhteeseen. Laajemmin tarkasteltuna kirkosta eroaminen esitetään Suomessa yleensä tilastollisena ja teknisenä asiana, jota ei juurikaan avata henkilötarinoilla. Sivujuonenakin diskurssit keskittyvät byrokraatiaan ja institutioon, ei uskonnolliseen elämään, arvoihin ja perheiden tapakulttuuriin, ja ero johtaa usein uuteen uskonnolliseen yhteisöön, kuten ortodoksiseen kirkkoon tai henkisyys-teen, jossa kristinusko on edelleen mukana.⁵ Myös uskonnollisuuden väheneminen ja maallistuminen voivat olla esillä, vaikka henkilö kuuluu edelleen kirkkoon sitä arvostaen.⁶ Kirkosta eroamisesta kertominen on harvinaista, vaikei poikkeuksellista, mutta pääaiheeksi se ei nouse.

Tällä epäsuhdalla yhteisöjen välillä media representoi kirkon ilman mielikuvia poissulkevuudesta ja joka on organisaatio ennen uskontoa toisin kuin vähemmistöyhteisöt. Kielteiset kertomukset herätysliikkeistä tapahtuvat kyllä kirkossa, mutta ne esitetään erillisinä, ilman vaikutusta kirkkorepresentaatioon. Kirkko ja herätysliikkeet erotetaan suomalaisissa diskursseissa yleensä toisistaan (Järvenpää 2020) korostaen suvaitsevaa kirkkoa ja toisinajattelevia herätysliikkeitä. Yhden henkilökuvan lopuksi media mainosti informaatiolaatikossa uskonnollisesta yhteisöstä eroavalle kirkon palveluja (ET 4.6.2018). Tämä on huomionarvoista sikäläkin, että uskonnosta luopuva ei välttämättä halua apua uskonnosta tai voisi hakea apua psykologeilta tai muista yhteisöistä. Nämä diskurssiiviset käytännöt vahvistavat yhteisöjen toisistaan poikkeavan mediarepresentaation.

Julkiset diskurssit vähemmistöuskonnoista ovat pääsääntöisesti ulkopuolisten hallitsemia, jolloin kertojapositionista voi syntyä sosiaalisesta hegemoniasta kontrolloiva valta-asema (van Dijk 1997, 16–25). Yhteisöjen oma viestintä ei leviä suuren yleisön tietoisuuteen kuin vastauksina skandaaleihin ja kritiikkiin. Siksi median diskurssit ovat keskeisessä asemassa luomassa sosiaalisia tiloja ja liikkumatilan rajoja vähemmistöyhteisöille. Luterilaisen kulttuurin perinteisen hegemonian Suomessa media näyttää kirkon, myös kirkon äänellä, standardimittapuuna, johon muita verrataan. Media harjoittaa episteemistä hallintaa tutkituissa kertomuksissa säilyttämällä tätä hegemoniaa.

Miten otsikoinnilla kuvataan tapauksia

Otsikon sanavalinnoilla kirjoittaja rakentaa rajoitetun kuvan kohteesta, josta voisi rakentaa muilla sanoilla ja sanamuodoilla täysin toisen käsityksen, oikeastaan eri

kohteen (Pietikäinen ja Mäntynen 2019, 98–99). Otsikko ohjaa lukijan mielikuvia kohteen ihmisistä, tapahtuneesta tilanteesta ja aiheeseen liittyvistä asenteista. Kaikki lukijat eivät lue tarinaa kokonaisuudessaan. Siksi otsikoiden rooli määrittää merkittävästi tulkintoja ja rakentuvia ajattelumalleja.

Monet aineiston otsikoista ovat kaksiosaisia muodostuen kuvauksesta ja suorasta lainauksesta. Kaksiosaisuus maalaa kuvan kahdesta kohteesta tai näkökulmasta. Kohteiden kuvauksissa eroajan henkilökohtainen kokemus kontrastoidaan entisen yhteisön luonnehdinnalla. Tämä eriyttää kohteet omiksi toimijoikseen. Tällöin yhteisön kielteinen piirre taustoittaa henkilökohtaista kokemusta. Kahden näkökulman otsikoissa yksi keskittyy tapahtumaan ja toinen kokemukseen tai tunteeseen.

Valtaosa otsikoista keskittyy kielteisiin kokemuksiin ja ilmapiiriin, mikä muotoiltiin poistumisen tarpeeksi ja kohtaloksi. Uskontoa kuvataan ankaraksi, kokemuksia näennyttäväksi ja seurauksia rajuiksi. Kaikkia otsikoita ei rakenneta pelkästään negaation kautta, vaan osa keskittyy uuteen alkuun, muutokseen ja helpotukseen. Päätöstä tai uutta elämää kuvataan helpotuksena tai muuten myönteisenä tunteena. Myös toimijuus rakennetaan jo otsikoissa eri tavoin. Myönteisten elementtien tarinassa kokija esitetään aktiivisena, mutta kielteisessä suunnassa passiivisena vastaanottajana.

Erokertomus on helppo rakentaa kielteiseksi pois vievänä tarinana, vaikka muikin olisi mahdollista. Aineistossa vain yksi otsikko oli rakennettu korostetun myönteiseksi. Silti siinäkin tarinaa taustoitettiin oletuksellisesti kielteisellä lähtökohdalla, elämällä ilman joulua.

Jehovan todistajasta tuli joulupukki: ”Tunnelma keikkojen jälkeen oli euforinen – aikamoinen kokemus ihmiselle, jolla ei ole ollut koskaan omaa joulua” (Seura 20.12.2020)

Kielteisillä diskursseilla ero kyseisistä yhteisöistä leimataan kivuliaaksi ja rankaksi, jopa traumatisoivaksi kokemukseksi ja entinen yhteisö tätä epämukavuutta tuovaksi ja elämää rajoittavaksi asiaksi. Yhteisöjen välillä on havaittavissa diskurssieroja, mihin kielteisyys kohdistuu ja mikä sävyaste kieleen sidotaan. Esimerkiksi helluntailaisuutta kuvaillaan kuormittavaksi, kun taas jehovantodistajuutta vahingolliseksi.

Otsikkotasolla parisuhde- ja perhediskurssit ovat usein keskeisessä osassa. Yleinen diskurssi on, että parempaan suhteeseen ja tasapainoon päästäkseen uskonnosta on täytynyt luopua. Rinnakkainen tarina esittää, että luopumisesta voi seurata hylkääminen, mutta koska hylkääminen kohdistuu usein kuormittavaan suhteeseen, tällä ristiriidalla lievennetään kielteistä käännettä. Otsikkojen perhediskursseissa korostuu kaksi yhteisöä: media rakentaa otsikoissa Jehovan todistajista kuvan perhesuhteiden jakajana ja lestadiolaisista perhe-elämän kuormittajana. Tämä jako heijastaa uutisointia kyseisistä yhteisöistä ja toistaa sosiaalisia oletuksia.

Mitkä oletukset ja dominantit kuvat ohjaavat mielikuvia

Median kertomukset heijastavat suomalaisissa kulttuureissa oletettuja arvoasetelmia ja dominantteja kuvia eri teoista, ihmissuhteista ja sosiaalisesti hyväksytyistä mielipiteistä. Media pyrkii kertomuksilla sosiaaliseen konsonanssiin ja lukijoiden ennakkokäsityksiin sopivaan kerrontaan (Bell 1991, 157). Media voi seurata sosiaalista konsonanssia, vahvistaa tai luoda sitä. Käytetyt diskurssit liittyvät silti jollain tavalla aiempiin oletuksiin. Jos yhteisöstä on uutisoitu runsaasti, kuten vanhoillislestadiolaisten hyväksikäyttökohuilla, uutiset ovat muovanneet kirjoittajien ja lukijoiden ennakkoluuloja ja käsityksiä yhteisöstä. Tutkimukseni paljasti, että mediarepresentaatiot toistivat suhteellisen yhtenäisiä kuvia yhteisöistä, kun tutkimuksissa yksittäisten uskonnosta eroajien kertomukset voivat vaihdella hyvin paljon, dramaattisista ja traumaattisista huomaamattomiin ja hyväksyviin (vrt. Mantsinen 2015; 2019).

Lahkodiskurssin käyttö on vähentynyt tällä vuosituhannella, mutta tässä aineistossa sitä on käytetty esikois- ja vanhoillislestadiolaisuudesta sekä Jehovan todistajista. Uskontososiologisessa käytössä lahko on neutraali analyttinen käsite eksklusiivisesta yhteisöstä erotuksena kirkosta, valta-asemassa olevasta inklusiivisesta instituutiosta, mutta populaarissa käytössä sillä leimataan epäilyttävä eriseura. Kultti- ja lahkodiskurssien käyttö heijastelee yhteiskunnallista hegemoniaa, jossa valtavirrasta poikkeava uskonto on arveluttava, kriittisesti ja skeptisesti suhtauduttava. Poikkeuksena ovat henkisyiden muodot, joita ei harvinaisuutensa tai yleisluontoisuutensa vuoksi nähdä uhkana. Kristilliset ja kristillisperäiset lahkot ja kultit haastavat kirkon hegemonista asemaa tavoilla, joihin vierasperäisiksi tulkitut yhteisöt eivät pysty. Kulttidiskurssit voivat koskea myös ei-kristillisiä yhteisöjä, mutta lahkodiskurssit keskittyvät useimmiten kristillisperäisiin yhteisöihin.

Yleensä esikoislestadiolaislahkossa ei hyväksytä sterilisaatiota, mutta Hannan kohtu ei kestänyt enempää.

”Vaarana oli, että kuolen seuraavaan synnytykseen. Viisi lääkäriä pohti tilannetta, ja he päätyivät sterilisaatioon, kun olin synnyttänyt seitsemännen lapseni.”

Tämä päätös muutti kaiken. (Seura 29.1.2017)

Lainaus liittää lahkoon terveydelle vaaralliseen kulttuuriseen normiin. Aineistossa lahkoon kuulumisella kerrotaan olevan vakavia seurauksia. Yhdessä kertomuksessa sosiaalisten normien rikkominen johti hoitokokouksiin, joissa päähenkilöä nöyryytettiin. Toisessa yhteisöön kuuluminen johti sosiaaliseen eristäytymiseen lapsena ja pelkoon rangaistuksista todellisista tai keksityistä pahoista teoista. Valtaosa lahko-nimityksistä on suoria lainauksia haastateltavilta, mutta tässä sanavalinta on toimittajan. Lahkodiskurssia käytetään eri yhteisöistä, ja toimittajat käyttävät käsitettä yleensä

vain, kun eronnut sen mainitsee. Näin toimittajat antavat äänen kokijalle, mutta samalla varovat sosiaalisesti latautuneita käsitteiden käyttöä. Silti yhdestäkään yhteisöstä ei sanota, ettei kyseessä olisi lahko. Näin nimitys jätetään auki sosiaalisille tulkinnoille, joita osassa kertomuksia ohjataan diskursseilla.

Yksi dominantti diskurssijoukko käsittelee odotetusti moraalia. Keskeisiä diskursiivisia keinoja ovat synnin määrittely sekä oikea-väärä-jako. Kristinuskossa synty on ei-toivottava tila, josta ulospääsy on anteeksianto ja anteeksi saaminen. Aineistossa selkeästi yleisintä käyttö on kertomuksissa vanhoillislestadiolaisuudesta eroamisista. Muissa käsite sulautuu osaksi kehystystä, paitsi yhdessä Jehovan todistajia koskevassa kertomuksessa (skientologiassa käsite puuttuu). Aineiston synty-diskurssit keskittyvät tekojen sijaan tunteisiin, ajatteluun ja mielenlaatuun. Sanaa käyttävät niin haastateltavat lainauksissa kuin toimittajat yhteenvedoissa ja otsikoissa. Media käyttää diskurssia hyvin samankaltaisena: synty houkuttaa ja siihen keskittyminen tuottaa pelkoa sekä syyllisyyttä. Erityistä on diskurssien tiivistyminen vanhoillislestadiolaisuuteen, mikä luo yhteisöstä muista poikkeavan kuvan. Suomalaisessa herätyskristillisyydessä kyseinen diskurssi on hyvin yleinen, mutta aineistossa media käyttää sitä lähinnä vain koskien yhtä yhteisöä. Näin valitut kertomukset ja median valitsema diskursiivinen käytännö rakentaa yhteisölle korostetun representaation.

Diskursiivisten käytänteiden osalta merkittävämpi moraalilottuvuus aineistossa on oikean diskurssit. Keskeisiä jakotilanteita kertomuksissa ovat kaksoisstandardit ja tekopyhyys, ero yhteisön ja yksilön tai ulkopuolen moraalin välillä, laatu, ja suunta. Sanoja oikea ja oikeus käytetään 76 kertaa, vastakohtana sanoja väärä ja vääräys 33 kertaa, ja sanoja paha ja pahuus 25 kertaa. Näillä sanoilla media rakentaa oikea-väärä-diskursseja ja asemoi subjektiivisesti oikeassa olevat yhteisöt ja subjektiivisesti oikeaa ja aitoa etsivät henkilöt. Seuraavissa lainauksissa Jehovan todistajista yhteisön mieltämä oikea asetetaan kyseenalaiseksi, subjektiiviseksi totuudeksi, todellisuudeksi irrallaan muusta maailmasta.

En ole vihainen vanhemmilleni. Uskovaiset elävät kuplansa sisällä. He luulevat tekevänsä oikein. (Trendi 2.6.2021)

Jehovan todistajat eivät juuri solmi ystävyssuhteita maailman ihmisten kanssa, sillä maalliset ajatukset tarttuvat ja vievät harhaan. Omasta mielestään ainoastaan he ovat oikeassa. Kaiken päämäärä on saada muut ihmiset uskomaan samoin. (ET 3.3.2016)

Oikeaa laatua kertomuksissa ohjaavat oikea suunnan ja aitouden diskurssit. Aineistossa oikea moraalinen ja oikean suunnan diskursseja käytetään usein vastapareina. Yhteisö vaatii oikeaa käyttäytymistä ja ohjaa oikeaan elämään, mutta yhteisöstä eroaminen on henkilökohtaisesti oikea valinta. Kertomuksissa yhteisö ja yksilö kilpai-

levat oikeudesta oikeaan ja aitoon, ja yhteisö asemoidaan pahikseksi, aitoa oikeaa vääristäväksi.

Oloni oli ristiriitainen, vaikka tiesin tekeväni oikean päätöksen. Olisin halunnut olla se kuuliainen lapsi, joka ei tuota pettymystä vanhemmilleen. Oliko oikein, että minäkin lähden? Perheeseen tulisi taas yksi kadotettu lammas. (Trendi 5.11.2022)

Päätös vaati kypsyttelyä, koska elämäni oli perustunut uskoon. Tiesin myös, että ratkaisuni aiheuttaisi perheelleni tuskaa ja häpeää. Välit heihin katkesivat eroni jälkeen totaalisesti. Päätös oli silti oikea, koska elämäni on niin ristiriidassa sen uskonnon kanssa. (Me Naiset 11.4.2021)

Oikea-diskurssin käyttö poikkeaa historiallisesta diskurssirepertuaarista siten, että helluntailaisuutta ja oikeaoppisuutta ei liitetä toisiinsa suoraan. Tämä poikkeaa myös tutkimuksistani helluntailaisista uskonnosta luopujista ja heidän kielestään. Oikeaoppisuus-diskurssi keskittyy aineistossa Jehovan todistajiin. Lestadiolaisuudessa moraalidiskurssi liittyy vääriin ja oikeisiin tekoihin, pahuuteen, syntiin ja anteeksisaamiseen.

Oikean tien löytämisen diskurssi esiintyy muodossa tai toisessa kaikista mainituista yhteisöistä, suomalaisille vieraampaa skientologiaa lukuun ottamatta. Ulkopuolista ryhmää tyydyttään päivittelemään sen outouksien vuoksi, jolloin eroajan myöhempikin elämä näyttyy dystopian hallitsemalta.

Kamula on kuitenkin päässyt jaloilleen riistetyn lapsuuden ja nuoruuden jälkeen [– –].

Inho perheen tuhonnutta ja aivopesua harjoittavaa liikettä kohtaan on kuitenkin olemassa.

Suuri on myös Kamulan suru siitä, että äiti valitsi mieluummin skientologian kuin oman lapsensa, eikä esimerkiksi halunnut uskoa tämän kokemaa hyväksikäyttöä.

”Tiedät mitä teit väärin, sanoi äiti minulle puhelimesta. Hän sanoi minulle niin. Oma äitini!” (Seura 16.12.2018)

Sukupuolten välinen järjestys liittyy henkilökuissa oikean tekemisen diskurssiin. Selkeä oletus sukupuolitetusta käyttäytymisestä jäsentää esikois- ja vanhoillislesta-diolaisten ja Jehovan todistajien perhe-elämää. Yhteisön kannalta oikea tekeminen esitetään ahdistavana ja kahlitsevana, vastakohtana vapautuneen tekemisen diskurssi. Yhdessä kertomuksessa oikean tekemisen diskurssi sisälsi myös rikoksista vakenemisen, jolloin diskursiivinen käytänne ohjaa tulkintaa uskonnon seurauksista.

Oikean tekemisen diskurssin sisällä saatetaan tehdä selväksi, ettei kaikki paheksuttava käytös johdu yhteisöstä ja ole osa oikeaa käytöstä, mutta yhteisön määrittelemä oikea käytös teki sekin onnettomaksi.

Miehestäni tuli kontrolloiva ja mustasukkainen. Hän halusi tietää, missä olen ja kenen kanssa. Jos olin kaverilla istumassa iltaa, minun piti lähteä muita aiemmin kotiin. Kun kävin lounaalla miespuolisten työkavereideni kanssa, jouduin salaamaan sen, ettei tule riitaa.

Se oli raskasta, ja lisäksi minua alkoi vaivata mieheni lipsuminen Jehovan todistajien säännöistä. Hän kiroili, poltti tupakkaa eikä pitänyt rukoilua ja kokouksissa käyntiä yhtä tärkeänä kuin minä.

Vähitellen tajusin, että mies arvosti eniten Jehovan todistajien ohjeita perhe-elämään: sitä, että mies on perheen pää ja naisen pitää pysyä tälle alamaisena.

En kehdannut puhua avio-ongelmistamme kenellekään. Olin varma, että jos olisin tehnyt kaiken uskontoni ohjeiden mukaan, en olisi niin vaikeassa tilanteessa. Olin onneton, mutta tiesin, että Jehovan todistajat eivät saa erota edes väkivaltaisesta liitosta. Piti vain rukoilla enemmän. (Trendi 2.6.2021)

Seksuaalisuus mainitaan usein uskonnosta luopumisen kerronnassa. Aineistossa seksuaalisuus mainitaan 21 kertaa ja seksi kuusi kertaa, mutta oleellisempaa on diskurssien käyttö. Kun monet diskurssit keskittyvät tekoihin ja hahmottavat oikean tekemisen ja käytöksen rajoja, seksuaalisuuden diskurssit rakentuvat tunteiden, niiden ilmaisun ja suuntautumisen tukahduttamisen ja kieltämisen ympärille. Toisin kuin esimerkiksi kodin turvallisuuden suhteen, diskurssia ”uskonto kieltää tai tukahduttaa seksuaalisuuden” ei kyseenalaisteta.

Onnellisen parisuhteen ja tasapainoisten ihmissuhteiden löytäminen ovat yleisiä henkilövakertomuksia. Erokertomuksissa tämä etsintä toistuu usein yhdessä vapauden ja vapautumisen kanssa. Onni ja onnellisuus (58 mainintaa) ovat yksi laajimmista diskurssikokonaisuuksista aineistossa, ja niiden etsiminen nousee merkittäväksi teemaksi. Sanat vapaus, vapautuminen ja vapaa esiintyvät eri muodoissa 48 kertaa. Niiden vastakohtina mainitaan kiellot 31 kertaa ja ahdistavuuden (41 kertaa) sekä kahlitsemisen tunteet. Pakko-diskurssilla määritetään kertomuksia vain yhdessä vanhoillislestadiolaisuudesta (Apu 22.6.2016) ja yhdessä Jehovan todistajista (ET 30.10.2022) kertovassa tarinassa. Ensimmäisessä pakko liittyy sosiaalisten oletuksien tuomaan paineeseen uskovaisuudesta ja suuresta lapsiluvusta sekä väsymisestä suurperheen oletuksiin. Toisessa pakko liitetään ahdistavaan tunteeseen kahlitsevasta uskonnosta, jonka kontrastiksi nostetaan vapaus-diskurssi, vapaus eroamisen jälkeen. Näin eri yhteisöille rakennetaan diskursiivisilla käytännöillä tilat, joista ensimmä-

mäisestä erotaan sosiaalisten oletusten ja kuormittavuuden vuoksi ja toisesta erotaan ahdistavan uskonnollisuuden vuoksi.

Diskursiiviset käytänteet ohjaavat lukijan tulkintaa uskonnoista, millä tavalla niiden olennaiset käytännöt ja moraalit ohjaavat perhe-elämää käytöksellä ja seksuaalisuutta mielen hallinnalla. Vaihtoehtoisten diskurssien puuttuminen seksuaalisuudesta rakentaa kaikesta uskonnollisuudesta kielteistä kuvaa. Kahlitsevien roolien ja tukahduttavan moraalien seurauksina esitetään syyllisyys, häpeä ja ulkopuolisuus.

Heräävä seksuaalisuus toi murrosiässä lisää paineita ja syyllisydentunteita. Seksuaalisuuteen liittyvät tunteet olisi pitänyt kieltää, ja se oli täysi mahdottomuus. (Apu 25.4.2018)

Yksi dominantti diskurssiryhmä koskee lapsuudenperheen ideaalia, jota vasten kokemuksia peilataan. Lapsuuden diskurssit jakaantuvatkin turvallisen ja turvattoman kokemuksen kertomuksiksi. Turvatonta kokemusta käytetään malliesimerkkinä luopumisen syytä. Turvallisessa kokemuksessa diskursiiviset käytänteet poikkeavat, mutta yhtenäistä on muiden tai myöhempien kokemusten tuoma ristiriita turvallisen perheen kokemuksen kanssa. Esimerkiksi Katrin tarinassa lapsuutta kuvataan turvaliseksi, mutta kodin sääntöjä tiukoiksi.

Lapsuuteni oli hyvä ja turvallinen. Vanhemmat kävivät töissä, mutta Jehovan todistajille työ on vain elannon hankkimista varten, eikä se saa olla liian tärkeä osa elämää. Niinpä isä ja äiti olivat kotona läsnä.

Kotona oli tiukat säännöt siitä, että aikaa sai viettää vain Jehovan todistajien kanssa. Ihmisiä, jotka eivät palvoneet Jumalaa, kutsuttiin maailmallisiksi ja heihin suhtauduttiin vähän säälien. Koulussa minua haukuttiin joskus uskonnostani, mutta äiti muistutti, että Jumala näkee kaiken ja on ylpeä, kun kestäen koettelemukset lujana. (Trendi 2.6.2021)

Tällä ristiriidalla diskurssi kyseenalaistaa turvallisen lapsuuden: kuinka lapsuus voi olla turvallinen, jos vapautta rajoitetaan ja ympäristö nähdään vihamielisenä. Hyvä erokertomus näyttää sisältävän aineksia ristiriitaiseen lapsuuteen ja kokemusten välisiin ristiriitoihin. Ristiriitaisuus esitettiin diskursseilla tai suoralla kerronnalla.

Uskonto antoi minulle hyviä elämänarvoja, kuten rehellisyyttä ja lähimmäisenrakkautta, mutta päälimmäisenä muistan lapsuudesta ulkopuolisuuden tunteen lisäksi pelon. Siihen aikaan Jehovan todistajat keskustelivat paljon demoneista. Meille lapsille ne olivat kummitusjuttuja, joihin aikuisetkin uskoivat. (Me Naiset 18.2.2023)

Kokemukset rajaavat lapsuuden kuvauksia ja toimittajien diskursiivisia valintoja. Skientologiassa lapsuus maalataan hurjaksi ja poikkeukselliseksi. Jehovan todistajilla lapsuus voidaan esittää turvallisena, mutta myös turvattomana, tiiviinä, ulkopuolisuuden ja pelon värittämänä. Lestadiolaisuuksissa monilapsisten perheiden vilkkaus ja aktiivisuus, kiva ja turvallinen kohtaavat vaikenemisen kulttuurin, häpeän ja ahdistavat rituaalit. Helluntailaisuudessa yhteisön mustavalkoisuus ja tiivis omistautuminen asialleen lieventyvät armon ja anteeksiantamuksen maininnoilla.

Ero yhteisöstä rakentaa kertomuksen ulkopuolen ja sisäpuolen väliseksi dilemmaksi, jota ratkotaan siirtymillä ja asemoitumisilla suhteessa näihin kenttiin. Diskursseilla media muokkaa mielikuvia, yhteisön kuvauksilla sen sisäisestä luonteesta ja eron jälkeisillä kuvauksilla yhteisön puutteista. Yksi keino on viitata yksilön tunteella yhteisön luonteeseen: minkälaista osallisuutta ja toimijuutta yhteisö tarjoaa. Siirtymien diskursseilla yksinäisyys ja ulkopuolisuus selitetään yhteisön rajoista johtuvaksi. Vaikka poissulkeminen ja häpeä voi johtua muustakin kuin yhteisön jäsenten toiminnasta, henkilökuissa prosessi selitetään pääosin yhteisön kulttuurista ja sen ahdistavuudesta johtuvaksi. Esimerkiksi kokemus vanhoillilestadiolaisuudesta rakentuu sisä- ja ulkopiirin eronteon ja ulkopuolisuuden tunteiden sävyttämäksi.

Vanhoillilestadiolaisen perheen tyttärellä ei ollut asiaa katsomaan Sound of Musicia, sillä elokuvat olivat syntiä.

”Suojelen sinua synnin houkutuksilta ja pahalta maailmalta”, äiti sanoi. Vetoamukset eivät auttaneet, vaikka elokuva oli ikärajaltaan sallittu ja kaikki muutkin tytöt olivat menossa näytökseen.

Maija-Leena halusi olla kuten muut, mutta taas kerran hän jäi kaveripiirinsä ulkopuolelle. (Eeva 18.11.2016)

Jehovan todistajien kertomuksissa hylkääminen ja karttaminen rakentavat ulkopuolisuutta. Diskurssinkäyttö rakentaa tilan, jossa yhteisö ei puolusta jäseniään vaan torjuu ulkopuolisen maailman. Vanhoillilestadiolaisten ja Jehovan todistajien yhteisöjen tiukka rajanveto eronneita kohtaan on tuttu mediasta ja tutkimuksista. Tämä tekee ulkopuolisuuden diskurssista helposti sisäistettävän, ja lukijan kynnys kyseenalaistaa sitä on vähäinen. Karttamisperiaatteesta esitetyt poikkeustapaukset eivät tee säröä kokonaiskuvaan.

Erokertomuksen luonteet värittyvät korostamalla ihannetilaa tavoittelevaa diskurssityyppiä, kuten selviytymisen, vapauden ja normaaliuden tematiikkaa yhdistävää diskurssia. Tällöin sisäpiirin tunnelma esitetään kontrastina tavoiteltavalle ulkopuolen tunnelmalle. Normaalius on tarinoissa yhteisön ulkopuolisen maailman standardi, ja normaalin puolelle selviytynyt elää vapautuneesti. Tällä selviytymisdiskurssilla uskonnot asettuvat haasteeksi, ja niistä eroon pääseminen on prosessi, mikä on välttämätön yksilön vapautumiseksi normaaliin elämään uskonnon ei-normaalista.

Miten episteeminen hallinta ja järjestys näkyy ”hyvänä kertomuksena”

Episteeminen hallinta näkyy erokertomuksissa niin ympäristön, toimijoiden kuin käsitteiden ja normien luonnehdinnassa. Näillä henkilökuvat luovat sitä todellisuutta, jonka lukijoiden oletetaan sisäistävän tai tulevan sen todenmukaisuudesta vaikuttaneiksi. Diskursseilla rakennetuilla mielikuvilla media asettaa yhteisöt hierarkiaan, paremmuusjärjestykseen. Tässä hierarkiassa pahaa edustaa etenkin skientologia ja normaaliutta evankelisluterilainen kirkko. Välillä olevia yhteisöjä ei luonnehdita ihmiselle hyväksi, mutta niidenkin välillä on eroja. Etenkin lestadiolaisten ja Jehovan todistajien yhteisöistä kertomista jäsentävät kahlitsevan yhteisön diskurssit. Näin vähemmistöjen kulttuuria uskonnollistetaan ja kirkkoa kulttuurillistetaan.

Diskurssijärjestys on vallan käyttämistä, leimaamista ja hiljentämistä sekä toisten hyväksymistä ja suosimista (Pietikäinen ja Mäntynen 2019, 83), eli episteemistä hallintaa siitä, mikä on suotavaa tai kartettavaa. Järjestykseen liittyy myös kategorisointi. Norman Faircloughin mukaan ”kun representoidaan kielellisesti jonkin tapahtumista, on valittava, ilmaistaanko se tekona vai tapahtumana” (Fairclough 1997, 143).

Sosiaalisten siteiden katkeaminen esitetään kertomuksissa usein hylkäämisenä, aktiivisena tekona, ei neutraalina tapahtumakulku. Yhteisöjen välillä on havaittavissa myös ero, onko hylkäävä osapuoli yhteisö vai ihminen tai yleensä ihmiset. Tarinoissa skientologia ja Jehovan todistajat hylkäävät yhteisönä, mutta helluntailaisilla ihmiset hylkäävät.

Journalistisen etiikan mukaan toimittaja ei saa laittaa keksimiään sanoja haastateltavan suuhun. Hän voi silti sanavalinnoillaan, asiayhteyksillä, analysoinnilla ja selittämällä kehystää kertojan sanoja. Haastateltavan sanojen julkaisu kritiikittä ja selittelemättä on myös valinta. Tämä pohdinta on erityisen tärkeää silloin, kun haastateltavan sanat asettavat vahvoja arvolausumia yhteisölle, kuten helluntailaisuuden tapauksessa.

Nyt tiedän, että ylitsevuotavalla ystävällisyydellä houkutteleva kieli sairaasta yhteisöstä. (ET 4.6.2018)

Sairaana yhteisön diskurssi antaa ryhmälle leiman, jossa muu toiminta nähdään tarkoituksena peittää yhteisön sairaus. Keskeinen hallinnan keino representaatioissa on, mihin kategoriaan jokin esitettävä asia sijoitetaan ja mihin toiminnan tai olemuksen tyyppiin miellelyhtymä rakennetaan (Fairclough 1997, 143). Sairas on voimakkaampi sana kuin epäterve, saati sanapari huonosti toimiva.

Ainoana yhteisöistä Jehovan todistajien toiminta rinnastetaan rikoksiin. Mainitut ”ajatusrikokset” (Seura 3.10.2015) ja ”aviorikokset” (Trendi 2.6.2021) maalaavat yhteisöstä kuvan, jossa toiminta liikkuu rikollisuuden rajoilla. Joko yhteisössä ajatellaan tai

tehdään rikoksia tai siitä lähteminen tapahtuu rikoksen vuoksi. Diskurssiin liittyy myös ajatus, että eroaja leimataan rikolliseksi.

Lestadiolaisia koskeva vaatimus-diskurssi poikkeaa muista. Yhteisön ja kulttuurin säännöistä ja ohjeista puhutaan vaatimuksina, mikä luo oman sitovan ja elämää ohjaavan sävynsä kertomuksiin. Sana esiintyy helluntailaisuuden kohdalla päinvastaisessa käytössä: vanhemmat eivät vaatineet sääntöjen orjallista noudattamista (Eeva 8.3.2020).

Tärkeää on myös, mitä jätetään kertomatta. Eksklusiota on käytetty vähättelemään tai riistämään toimijuutta sorretuilta kansanosilta ja kulttuureilta, mutta sitä voidaan tehdä myös yleisesti halutun mielikuvan rakentamiseksi ja mainostamiseksi (Fairclough 2003, 135–137). Erokertomukset eivät juuri nimeä muita toimijoita, vaan keskittyvät henkilökohtaiseen kokemukseen. Näin media siirtää mahdollisen syyllisyyden yksilöistä kollektiiviseksi, kun se välttää leimaamasta ketään yksilöä suoraan ja jättää yhteisön tuoman assosiaatioleiman avoimeksi.

Edellä tarkastellut esimerkit ovat rakennettuja kertomuksia. Sosiaaliset tapahtumat uudelleenkontekstualisoidaan tarinaksi, joka representoi haluttua todellisuutta myyväksi kertomukseksi. Huomionarvoista on, mitkä elementit ovat läsnä ja mitkä jätetään pois, miten abstrakteina tai konkreettisina tapahtumat kerrotaan, miten tapahtumat järjestetään kertomuksiksi ja mitä selityksiä, perusteluja tai oikeutuksia tapahtumiin lisätään rakennettaessa koko tarinaa (Fairclough 2003, 137–141).

Erokertomuksissa vuorotellaan konkreettisiksi esitettyjen tapahtumien ja abstraktin tulkinnan välillä. Toimittaja kehystää haastateltavien lainaukset ja sitoo ne yhteiseksi kertomukseksi. Toimijuus keskittyy haastateltaviin, eikä muita mainita nimeltä tiivistäen kertomukset lähtijän ja yhteisön väliseksi suhteeksi. Uutisarvoa nostaa tarinan henkilöiminen, joka tarjoaa kokemusta samaistuttavaksi (Bell 1991, 158). Uskonnosta eroamisista ei aikakauslehdissä juurikaan kirjoiteta henkilökuvien ulkopuolella.

Yhteisön toimijoiden anonymisoimisella suojellaan yksilönsuojaa ja välttään kunnianloukkauksilta. Samalla epämääräisyys tuo mysteerin tunnun ja lisää arvoitussellisuudella kiinnostavuutta (Bell 1991, 157). Näin alkuperäisestä tapahtumasta muodostuu kertomus, jossa sosiaaliset oletukset maalaavat eron kohdetta ja erosta selvinnyt kuvataan myönteisen samaistumisen kohteeksi.

Kerronta muovaa kuvaa toimijoista, toiminnan tyypeistä ja asiantiloista. Esimerkiksi modaliteetti kertoo suotavuudesta, mahdollisuuksista ja tekee jakoa subjektiivisiin ja objektiivisiin asiantiloihin (Fairclough 1992). Aineistossa tämä näkyy kasvutarinana ja siirtymisenä suljetusta avoimeen. Tämä henkisen kasvun tarina on tyypillinen henkilökuvissa ja erityisesti uskonnosta luopumisen kertomuksissa. Tarina rakentuu polulle, jossa lähdetään ankarista olosuhteista, jotka voitetaan ja päädytään itse valitulle oikealle paikalle vapauden tunteen sävyttämänä. Diskurssi vapaudesta erota

uskonnosta on osa laajempaa episteemistä uskonnonvapauden hallintaa (Qadir ja Alasuutari 2022).

Henkisen kasvun tarinoina kertomukset eivät poikkea toisistaan perustasolla. Media tekee eroja yksityiskohdissa, sävyeroissa ja roolikuvissa. Kuvaus evankelisluterilaisesta kirkosta auttavana ja vapauttavana eroaa muiden yhteisöjen kuvauksista. Kirkko esitetään kritiikittä joko neutraalina tai auttavana kohteena. Tämä alleviivaa kulttuurista oletusta hyvästä kertomuksesta pahasta lahkosta vapauteen, johon sisältyy oletuksena neutraalin kirkon turva. Kertomuksissa kirkkoa ei representoida niinkään uskontona kuin organisaationa tai instituutiona.

Median näkökulmasta hyvä tarina on myyvä, sosiaalisesti hyvä tarina toistaa oletuksia juonellisessa kaaressa. Näiden yhdistyessä media osallistuu episteemiseen hallintaan esittämällä sankaritarinoita, joissa eroaja voittaa haasteet ja vastustajaksi representoidaan yhteisö, ei sen jäseniä.

Johtopäätökset ja yhteenveto

Tässä artikkelissa olen analysoinut uskonnosta luopumisen kertomuksissa käytettyjä diskursseja aikakauslehtien henkilökuviissa ja miten media osallistuu niillä episteemiseen hallintaan. Tarkastelun keskiössä ovat paitsi diskurssit ja niiden kytkeytyminen laajempaan kulttuuriseen mielikuva- ja kertomusrepertuaariin, myös diskursiiviset käytänteet eli miten erilaisia diskursseja käytetään valikoiden tuotettaessa mielekästä kertomusta ja mielikuvia yhteisöistä.

Diskursiivisten käytäntöjen vaikutus mielikuviin ei tee toimittajista syyllisiä yhteisöjen maineeseen. Media ei niinkään keksi kuin uusintaa yhteiskunnallisissa keskusteluissa ja kulttuurissa toistuvia asenteita. Representaatio on tässäkin uudelleen esittämistä ja sosiaalisten oletusten valikoivaa toistamista. Aineistossa esiintyneitä kertomuksia ei ole suunnattu yhteisöjä vastaan, vaan henkilökuvausten sosiaaliset vaikutukset ovat kertomusten oheistuote. Näin media osallistuu episteemiseen hallintaan toistamalla ja vahvistamalla kulttuurisia mielikuvia.

Media ei ”mässäile” uskontojen kielteisillä puolilla. Vaikka lehtiä myydään lestadiolaisryhmien ja Jehovan todistajien uutisarvolla ja yhteisöihin liitetyillä ennakkokäsityksillä, tarinat eivät ole ajojahteja, eivätkä toimittajat toimi sensaatiohakuisesti. Rakentunut epäsuhta suosittujen ja vaiettujen yhteisöjen välillä on yhtäältä seurausta eronneiden tai erotettujen kokemista tapahtumista ja toisaalta medialogiikasta, jossa räväkämmät tarinat myyvät ja kiinnostavat enemmän kuin rauhalliset maailmankuvan muutokset. Epäsuhta heijastaa laajempia asenteita yhteiskunnassa. Samalla media myös jättää käyttämättä mahdollisuuksia tarjota kilpailevia representaatioita. Esimerkiksi diskurssia ”uskonto kieltää tai tukahduttaa seksuaalisuuden” ei kyseenalaisteta.

Media instituutiona voisi haastaa kulttuurisia diskursseja omilla representaatioillaan, mutta luopumiskertomuksissa näin ei tapahdu.

Diskurssiivisilla käytänteillä artikkelit rakentavat yhteisöistä toisistaan poikkeavia kuvia, jotka vahvistavat yhteisöjen erilaisia sosiaalisia asemia yhteiskunnassa. Skientologia esitetään ulkopuolisena dystopiana, jota kummastellaan outona. Jehovan todistajien yhteisö esitetään muusta maailmasta erillisenä, omaa oikeaoppisuutta korostavana ja yksilöä kontrolloivana lahkona. Esikois- ja vanhoillislestadiolaisten yhteisöjen välillä ei ole merkittävää eroa diskurssiivisissa käytänteissä lukuun ottamatta synti-diskurssin keskittymistä vanhoillislestadiolaisuuteen. Molempien kohdalla korostuvat hyvän ja pahan moraalikamppailu sekä sosiaalisten käytäntöjen kuormittavuus. Toistelemalla parhaimmillaan lähes 200 vuotta vanhoja käsityksiä lestadiolaisuuksista ja peilaten niitä uusimpiin skandaaleihin media uusintaa mielikuvia yhteisöistä ja niiden sosiaalisen marginaalin paikkoja. Helluntailaiset yhteisöt esitetään monia populaareja kuvauksia myönteisemmin. Helluntailaisuudessa oikeaoppisuuden ja lahkomaisuuden sijaan eronneiden oma persoona on kertomuksissa keskeinen eron selittäjä, jolloin media ei taivuta haastateltavan kokemuksia yhteisöille erityisen kielteiseksi julkisuudeksi. Yksi mahdollinen selittävä tekijä voi olla helluntailaisuuden sosiaalisen hyväksynnän kasvu ja yhteisön keskiluokkaistumisen tuoma maltillistumiskehitys; tutkimus on myös todennut kirkon työntekijöiden suhtautumisen muuttuneen kriittisestä varautuneen positiiviseksi (vrt. Mantsinen 2014; 2016).

Media toteuttaa episteemistä hallintaa esimerkiksi uskonnollistamisella ja kulttuurillistamisella. Suomen evankelisluterilainen kirkko näyttäytyy kulttuurisena normina, josta ero on tilastollinen ja tekninen teko, vakaumuksellisen muutoksen sijaan yhteiskunnallinen siirtymä. Muiden yhteisöjen toimintaa selitetään enemmän uskonnolla. Kirkon epäkohtien ja yksilöiden pettymysten käsittelyn sijaan kirkko rakennetaan mittatikuksi muille yhteisöille, joissa vaikeuksia kokenut voi hakea apua kirkosta. Näin media hämärtää mistä uskonnosta luopumisessa voi olla kyse ja osallistuu episteemiseen hallintaan uskonnon paikan ja hierarkioiden ylläpitäjänä ja toistajana representaatioilla, joissa kirkon asema uskonnollisen yhteisön normin mittapuuna säilyy.

Uskonnolliset yhteisöt eivät ole Suomessa tasa-arvoisia. Niiden julkisuuskuva on erilainen esimerkiksi erilaisuuden karttamisen, historian painolastien ja yhteisöjen omien tekojen vuoksi. Kulttuurissa ja mediassa toistuvat diskurssit uusintavat niiden asemia ja luovat niille toimintamahdollisuuksia. Aineisto paljastaa paitsi pinttyneitä lahkoistamiskuvia ja kirkon kulttuurisen hegemonian, myös helluntailaisuuden sosiaalisen maineen maltillistumisen verrattuna menneisyyteen.

Henkilökuvien kertomuksista voi seurata, miten ihmiset ja media rakentavat omia tarinoitansa. Diskurssit ammentavat olemassa olevasta kulttuurista ja luovat sitä. Ne mahdollistavat omien kokemusten sanoittamisen, mutta tarjoavat myös niille ulkopuolisia tulkintoja, mitkä värittävät kertomuksia geneerisiksi. Kielteisillä repre-

sentaatiolla yhteisöstä voi olla potentiaalisesti myönteinenkin vaikutus, jos se johtaa yhteisöä ja sen jäseniä arvioimaan omaa kulttuuriaan ja rohkaisee tarvittaviin muutoksiin. Tämä kannustin voi silti vesittyä, jos julkisuus koetaan yksinomaisesti kielteiseksi ja hyökkääväksi, jolloin uhattua identiteettiä voidaan puolustaa kiivaasti. Siksi media-diskursseilla on monia mahdollisuuksia ja median ratkaisut eivät ole merkityksellisiä. Media ei aineiston perusteella muuta vaan vahvistaa episteemistä todellisuutta, jolloin mediainstituution rooli uskontoryhmien episteemisessä hallinnassa on sosiaalisten oletusten ylläpitäjä.

Aineistolähteet

Apu

- Apu. 20.9.2019. "Lapsuuden tragedia jätti jälkensä Raakel Lignelliin: 'Minun on mielestäni aina pitänyt jaksaa kantaa omia ja muiden taakkoja'." Liisa Talvitie. Luettu 13.6.2023. <https://www.apu.fi/artikkelit/lapsuuden-tragedia-jatti-jalkensa-raakel-lignelliin-minun-on-mielestani-aina-pitanynt-jaksaa-kantaa-omia-ja-muiden-taakkoja>
- Apu. 27.7.2022. "Vanhoillislestadiolaisuus sai jäädä, kun oopperalaulaja Tuomas Katajala valitsi musiikin: 'Päätös oli helpotus – myös uskon kohdalla minulla oli rauha'." Annika Vuorensola. Luettu 13.6.2023. <https://www.apu.fi/artikkelit/oopperalaulaja-tuomas-katajala-jatti-lestadiolaisuuden>

Eeva

- Eeva. 22.6.2016. "Toistuvat raskaudet näännyttivät Vuokko Ilolan". Eija Huusari. Julkaistu *Eevan* numerossa 9/2014. Luettu 13.6.2023. <https://www.apu.fi/artikkelit/toistuvat-raskaudet-naannyttivat-vuokko-ilolan>
- Eeva. 18.11.2016. "Ankara uskonto jätti häpeän". Pirjo Houni. <https://www.apu.fi/artikkelit/ankara-uskonto-jatti-hapean> Julkaistu *Eevan* numerossa 10/2016, nettiversiota on päivitetty. [viitattu 13.6.2023]
- Eeva. 25.4.2018. "Jehovan todistajista lähtenyt Niko Peltokangas: 'Uskonto oli tärkeämpää kuin ihmissuhteet'." Eija Huusari. Julkaistu *Eevan* numerossa 4/2018. Luettu 8.6.2023. <https://www.apu.fi/artikkelit/jehovan-todistajista-lahtenyt-niko-peltokangas-uskonto-oli-tarkeempaa-kuin-ihmissuhteet>
- Eeva. 8.3.2020. "Raakel Lignell: 'Nuoruuden parisuhde oli viedä hengen'." Minna Hujanen. Luettu 13.6.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/raakel-lignell-nuoruuden-parisuhde-oli-vieda-hengen>
- Eeva. 14.6.2020. "Oopperalaulaja Aarne Pelkonen: 'Jouduin valitsemaan uskon ja taiteen välillä'." Eija Huusari. Luettu 13.6.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/oopperalaulaja-aarne-pelkonen-jouduin-valitsemaan-uskon-ja-taiteen-valilla>

ET

- ET. 3.3.2016. "Jehovan todistajista eronnut Meeri Ropo: 'Tyttäreni jättämisestä tunsin suurinta syyllisyyttä'." Sanna Höglund. Luettu 8.6.2023. <https://www.etlehti.fi/artikkeli/uusia-alkuja/jehovan-todistajista-eronnut-tyttareni-jattamisesta-tunsin-suurinta>

- ET. 25.3.2016. "Vuokko Ilolan ero lestadiolaisliikkeestä ei ollut helppo: 'Pelko on tehokas keino.'" Irina Björkman. Luettu 8.6.2023. https://www.etlehti.fi/artikkeli/uusia_alkuja/vuokko_ilolan_ero_lestadiolaisliikkeesta_ei_ollut_helppo_pelko_on_tehokas
- ET. 17.11.2016. "Lestadiolaisliikkeestä eronnut Vuokko Ilola: 'Perheissä otettiin lapsia huostaan ja hankittiin sitten lisää.'" Irina Björkman. Luettu 8.6.2023. <https://www.etlehti.fi/artikkeli/ihmiset/lestadiolaisliikkeesta-eronnut-vuokko-ilola-perheissa-otettiin-lapsia-huostaan-ja>
- ET. 16.12.2016. "Psyko-terapeutti Katriina Järvinen oppi hyväksymään erilaiset minänsä: 'Olen häpeäherkkä.'" Hanna Jensen. Luettu 8.6.2023. <https://www.etlehti.fi/artikkeli/ihmiset/psyko-terapeutti-katriina-jarvinen-oppi-hyvaksymaan-erilaiset-minansa-olen>
- ET. 4.6.2018. "Nina uupui ja erosi helluntailaisuudesta: 'Yhteisössä ei sallittu pysähtymistä.'" Eveliina Linkoheimo. Luettu 8.6.2023. <https://www.etlehti.fi/artikkeli/ihmiset/nina-uupui-ja-erosi-helluntailaisuudesta-yhteisossa-ei-sallittu-pysahtymista>
- ET. 12.6.2018. "15-vuotiaana Jehovan todistajista eronnut Sanna: 'Tiesin, että perhe hylkäisi minut.'" Eveliina Linkoheimo. Luettu 8.6.2023. <https://www.etlehti.fi/artikkeli/ihmiset/15-vuotiaana-jehovan-todistajista-eronnut-sanna-tiesin-etta-perhe-hylkaisi-minut>
- ET. 21.6.2018. "Kari jätti ahdistavan uskonyhteisön: 'Kävin elokuvissa ensimmäistä kertaa 52-vuotiaana.'" Eveliina Linkoheimo. Luettu 8.6.2018. <https://www.etlehti.fi/artikkeli/ihmiset/kari-jatti-ahdistavan-uskonyhteison-kavin-elokuvissa-ensimmaista-kertaa-52>
- ET. 30.10.2022. "Jehovantodistajista eronnut Antero, 65: 'Nyt tunnen itseni vapaaksi.'" Tiina Suomalainen. Luettu 8.6.2023. <https://www.etlehti.fi/artikkeli/ihmiset/jehovantodistajista-eronnut-antero-65-nyt-tunnen-itseni-vapaaksi>

Kauneus ja Terveys

Kauneus ja terveys. 23.10.2020. "Fitness-tähti Ilona Siekkinen menetti lapsuudenperheensä, kun jätti Jehovan todistajat: 'Minulla ei ole ketään.'" Riina-Maria Metso. Luettu 13.6.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/ilona-siekkinen-lahto-jehovan-todistajista-vei-eroon-perheesta>

Me Naiset

Me Naiset. 11.4.2021. "Ilona, 24: erosi Jehovan todistajista ja muutti poikaystävänsä vanhemmille – nyt hänellä on miljoonabisnes ja 300 000 euron vuositulot: 'En muista, milloin olen viimeksi maksanut laskun.'" Anna Wilkman. Luettu 13.6.2023. <https://www.is.fi/menaiset/tyo-ja-raha/art-2000007908595.html>

Me Naiset. 18.2.2023. "Kun Camilla postitti erokirjeen, lahkoon miehet ilmestyivät oven taakse – kertoo nyt rajuista seurauksista, joita lahkoon kuuluminen aiheutti". Riina-Maria Metso. Luettu 13.6.2023. <https://www.is.fi/menaiset/ihmiset-ja-suhteet/art-2000009400812.html>

Seura

Seura. 3.10.2015. "Jehovista eronnut: 'Minulle soitettiin, että minut on luovutettu Saatanalle.'" Milla Ollikainen. Luettu 7.6.2023. <https://seura.fi/ilmiot/tarinat/jehovista-eronnut-minulle-soitettiin-etta-minut-on-luovutettu-saatanalle/>

Seura. 5.11.2015. "Ex-lestadiolaisen kipeät muistot: 'Oli arpapeliä millaisen puolison sai'". Susanna Chazalmarin. Päivitetty 9.11.2016. Luettu 13.6.2023. <https://seura.fi/asiat/ajankohtaista/entinen-lestadiolainen-muistelee-oli-arpapelia-millaisen-puolison-sai/>

- Seura. 29.1.2017. "Seitsemän lasta ja kymmenen vuotta esikoislestadiolaisen miehen vaimona riitti Hannalle. Avioeron jälkeinen terapia vie vuosia." Susanne Strömberg. Päivitetty 30.5.2018. Luettu 13.6.2023. <https://seura.fi/ilmiot/tarinat/seitseman-lasta-kymmenen-vuotta-esikoislestadiolaisen-miehen-vaimona-riitti-hannalle-avioeron-jalkeinen-terapia-vie-vuosia/>
- Seura. 8.4.2018. "Äiditön lapsuus ja ero Jehovan todistajista sai Ailan kätkemään vuosiksi herkkyytensä: 'Minun oli pakko kovettaa itseni, jotta selviäisin.'" Eveliina Lauhio. Luettu 8.6.2023. Julkaistu ensin *Kotilääkärissä* 11/2017. <https://seura.fi/viihde/julkikset/itsetuntemus-itkupilli/>
- Seura. 16.12.2018. "Orjuuttamista ja onnen kauppaamista – Tällainen oli Saina Kamulan hurja lapsuus skientologiensa sisäoppilaitoksessa Kaliforniassa". Outi Salovaara. Luettu 13.6.2023. <https://seura.fi/asiat/tutkivat/orjuuttamista-ja-onnen-kauppaamista-tallainen-oli-saina-kamulan-hurja-lapsuus-skientologiensa-sisaoppilaitoksessa-kaliforniassa/>
- Seura. 20.12.2020. "Jehovan todistajasta tuli joulupukki: 'Tunnelma keikkojen jälkeen oli euforinen – aikamoinen kokemus ihmiselle, jolla ei ole ollut koskaan omaa joulua.'" Nina Sarell. Luettu 13.6.2023. <https://seura.fi/ilmiot/tarinat/jehovan-todistajasta-tuli-joulupukki/>
- Seura. 26.12.2022. "Daniel Nylund oppi hengellisen vaikutusvallan vaarat kantapään kautta: 'Vaatimattomat lähtökohdat saivat minut sokeaksi omalle vallalleni.'" Milla Ollikainen. Luettu 13.6.2023. <https://seura.fi/ilmiot/tarinat/daniel-nylund-oppi-hengellisen-vaikutusvallan-vaarat-kantapaan-kautta-vaatimattomat-lahtokohdat-saivat-minut-sokeaksi-omalle-vallalleni/>

Trendi

- Trendi. 2.6.2021. "Katri, 27, erotettiin Jehovan todistajista salasuhteen takia: 'Enää minun ei tarvitse esittää parempaa ihmistä.'" Venla Pystynen. Luettu 13.6.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/katri-27-erotettiin-jehovan-todistajista-salasuhteen-takia-enaaminun-ei-tarvitse-esittaa-parempaa-ihmista>
- Trendi. 5.11.2022. "Kun Enni Remes erosi lestadiolaisliikkeestä, hän löysi omannäköisen elämän: 'En halunnut kasvattaa työstäni suurperheen äitiä.'" Satu Adam. Luettu 13.6.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/enni-remes-erosi-lestadiolaisliikkeesta>
- Trendi. 22.11.2022. "Reetan ja Marian rakkaustarina: 'Minun piti salata, että rakastuin muslimiperheeseenäitiin.'" Emmi Laukkanen. Luettu 13.6.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/reetan-ja-marian-rakkaustarina-rakastuin-muslimiperheenaitiin>

Kirjallisuus

- Alanen, Yrjö. 1947. *Gustaf Johansson: elämätkuvaus*. Helsinki: WSOY.
- Alasuutari, Pertti ja Ali Qadir. 2016. "Imageries of the Social World in Epistemic Governance." *International Sociology* 31 (6): 633–652.
- Alasuutari, Pertti ja Ali Qadir. 2019. *Epistemic Governance: Social Change in the Modern World*. Cham: Palgrave MacMillan.
- Alatalo, Jani. 2014. *Pohjoinen herätysliike ja modernisaation kipukohdat: Vanhoillestadiolaisuuden julkisuuskuva Suomessa 1961–1985*. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen yhdistys.
- Aula, Pekka ja Jouni Heinonen. 2015. *The Reputable Firm: How Digitalization of Communication Is Revolutionizing Reputation Management*. Cham: Springer.
- Austin, John Longshaw. 1962. *How to do Things with Words*. Lontoo: Clarendon Press.

- Bednarek, Monika ja Helen Caple. 2017. *The Discourse of News Values: How News Organizations Create Newsworthiness*. New York: Oxford University Press.
- Bell, Allan. 1991. *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell
- Bourdieu, Pierre. 1989. "Social Space and Symbolic Power." *Sociological Theory* 7 (1): 14–25.
- Bromley, David G. ja Douglas E. Cowan. 2009. "The Invention of a Counter-Tradition: The Case of the North American Anti-Cult Movement." Teoksessa *The Invention of Sacred Tradition*, toimittaneet James R. Lewis ja Olav Hammer, 96–117. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burr, Vivien. 2003. *Social Constructionism*. Toinen laitos. Lontoo: Routledge.
- Campbell, Jane, Erika M. Thomas, Theresa Carilli, Simone Cavalcante Da Silva, Bruce E. Drushel, Ali E. Erol, Judy L. Isaksen, Jamie A. Lee, Lori L. Montalbano, Colette Morrow. 2017. *Locating Queerness in the Media: A New Look*. Lanham: Lexington Books.
- van Dijk, Teun A. 1997. "Discourse as Interaction in Society. Teoksessa *Discourse as Social Interaction*, teoksessa Teun A. Van Dijk, 1–37. Lontoo: Sage.
- van Dijk, Teun A. 1998. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. Lontoo: Sage.
- Enstedt, Daniel, Göran Larsson ja Teemu T. Mantsinen, toim. 2019. *Handbook of Leaving Religion*. Leiden: Brill.
- Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman. 1997. *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman. 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Lontoo: Routledge.
- Gergen, Kenneth J. 2001. *Social Construction in Context*. Lontoo: Sage.
- Gramsci, Antonio. 1979. *Vankilavihkot: Valikoima*. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.
- Gramsci, Antonio. 1982. *Vankilavihkot: Valikoima 2*. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.
- Hall, Stuart. 1997a. "Introduction." Teoksessa *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, toimittanut Stuart Hall, 1–12. Lontoo: Sage.
- Hall, Stuart. 1997b. "The Spectacle of the 'Other'." Teoksessa *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, toimittanut Stuart Hall, 223–290. Lontoo: Sage.
- Hokka, Jenni, Katja Valaskivi, Johanna Sumiala ja Suvi Laakso. 2013. "Suomalaiset sanomalehdet uskonnollisen maiseman tuottajina." *Media & viestintä* 36 (2): 6–21.
- ISSP. 2018. Uskonto IV. International Social Survey Programme (ISSP) & Melin, Harri (Tampereen yliopisto): ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto [data]. Dataversio 1.0 (2019-03-27). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja].
- Jokinen, Arja, Laura Huttunen ja Anna Kulmala. 2004. "Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta." Teoksessa *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*, toimittaneet Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala, 9–19. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. 2016. *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Järvenpää, Taina. 2020. *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon representaatiot ja diskurssit sanomalehtien pääkirjoituksissa*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Kantola, Anu. 2014. *Matala valta*. Tampere: Vastapaino.
- Ketola, Kimmo, Maarit Hytönen, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg, Leena Sorsa. 2016. *Osallistuva luterilaisuus. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015 – Tutkimus kirkosta ja suomalaisista*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Knott, Kim, Elizabeth Poole ja Teemu Taira. 2013. *Media Portrayals of Religion and the Secular Sacred: Representation and Change*. Lontoo: Routledge.

- Kunelius, Risto, Elina Noppari ja Esa Reunanen. 2010. *Media vallan verkoissa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kyyrö, Jere, Tuomas Äystö ja Titus Hjelm. 2023. "The Cult of Greta Thunberg": De-Legitimizing Climate Activism with "Religion." *Critical Research on Religion* 11 (2): 133–149.
- Laclau, Ernesto ja Chantal Mouffe. 2014 [1985]. *Hegemony and Socialist Strategy Towards a Radical Democratic Politics*. Lontoo: Verso.
- Lewis, James R. 2014. *Cults: A Reference and Guide*. Kolmas laitos. Lontoo: Routledge.
- Lorella, Viola ja Andreas Musolff (toim.). 2019. *Migration and Media: Discourses about identities in crisis*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Mantsinen, Teemu T. 2014. *Helluntailaiset luokkakuvassa: Uskontokulttuuri ja yksilön luokkasema Turun helluntaiseurakunnassa*. Väitöskirja, Turun yliopisto.
- Mantsinen, Teemu T. 2015. "Vastustavat uskonnolliset ja ymmärtävät ateistit: Uskonnosta luopujien eri tyypit helluntailaisesta uskonnosta luopuneilla." *Uskonnontutkija* 4 (1–2): 1–21.
- Mantsinen, Teemu T. 2016. "Suomen Evankelis-luterilaisen kirkon ja helluntaiherätyksen muuttuneet suhteet työntekijöiden näkökulmasta." *Teologinen aikakauskirja* 120 (4): 337–351.
- Mantsinen, Teemu T. 2019. "Leaving Pentecostalism." Teoksessa *Handbook of Leaving Religion*, toimittaneet Daniel Enstedt, Göran Larsson ja Teemu T. Mantsinen, 175–185. Leiden: Brill.
- Martikainen, Tuomas ja Tuula Sakaranaho ja Marko Juntunen, toim. 2008. *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Helsinki: SKS.
- Mattinen, Erkkä. 2004. "Sankarina poliittinen johtaja." *Journalismikritiikin vuosikirja 2004. Tiedotustutkimus* 27 (1): 21–35.
- Moberg, Marcus ja Sofia Sjö. 2012. "The Evangelical Lutheran Church and the Media in Post-Secular Finland." Teoksessa *Mediatization and Religion: Nordic Perspectives*, toimittaneet Stig Hjarvard ja Mia Lövheim, 77–89. Göteborg: Nordicom.
- O'Neill, Deirdre ja Tony Harcup. 2008. "News Values and Selectivity." Teoksessa *The Handbook of Journalism Studies*, toimittaneet Karin Wahl-Jorgensen ja Thomas Hanitsch, 161–174. Lontoo: Routledge.
- Palmu, Harri, Hanna Salomäki, Kimmo Ketola, Kati Niemelä. 2012. *Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Pietikäinen, Sari ja Anne Mäntynen. 2019. *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Qadir, Ali ja Pertti Alasuutari. 2022. The Discursive Side of Sociological Institutionalism in the Study of Religion. *Method and Theory in the Study of Religion* 35 (1): 1–23.
- Reisigl, Martin ja Ruth Wodak. 2016. "The Discourse-Historical Approach (DHA)." Teoksessa *Methods of Critical Discourse Studies, 3rd edition*, toimittaneet Ruth Wodak ja Michael Meyer, 22–61. Lontoo: Sage.
- Richardson, James T. ja Narend van Driel. 1997. "Journalists' Attitudes Toward New Religious Movements." *Religious Studies Review* 39 (2): 116–136.
- Ronimus, Seija. 2011. *Vartiossa maailmaa vastaan: Tutkimus Jehovan todistaja -yhteisöstä eronneiden kokemuksista*. Turku: Turun yliopisto.
- Räty, Panu. 1998. "Henkilökuvaa ajan kuvana." Teoksessa *Journalismia! Journalismia?*, toimittaneet Anu Kantola ja Tuomo Mörä, 137–150. Helsinki: WSOY.
- Sakki, Inari, Rusten Menard ja Anna-Maija Pirttilä-Backman. 2017. "Sosiaaliset representaatiot: yhteisön ja mielen välinen silta." Teoksessa *Ihmismielen sosiaalisuus*, toimittaneet Antti Gronow ja Tuukka Kaidesoja, 104–129. Helsinki: Gaudeamus.
- Salomäki, Hanna, Kimmo Ketola, Jyri Komulainen, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg. 2024. *Kirkko epävarmuuksien ajassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2020–2023*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus.

- Searle, John R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seppänen, Janne ja Esa Väliverronen. 2024. *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- Scollon, Ron ja Suzie Scollon. 2004. *Nexus Analysis: Discourse and the Emerging Internet*. Lontoo: Routledge.
- von Stuckrad, Kocku ja Frans Wijsen, toim. 2016 *Making Religion: Theory and Practice in the Discursive Study of Religion*. Leiden: Brill.
- Taira, Teemu. 2013. "Discourse on Religion and the Secular in the Finnish Media." *Diversity: Journal on Multiculturalism and Societal Interaction* 1.
- Taira, Teemu. 2019a. "From Lutheran Dominance to Diversity: Religion in Finnish Newspapers 1946–2018." *Temenos* 55 (2): 225–247.
- Taira, Teemu. 2019b. "Media and Communications Approaches to Leaving Religion." Teoksessa *Handbook of Leaving Religion*, toimittaneet Daniel Enstedt, Göran Larsson ja Teemu T. Mantsinen, 335–348. Leiden: Brill.
- Taira, Teemu. 2021. "Uskonto vai "uskonto"? Diskursiivinen uskonnontutkimus ilman uskonnon määritelmää." Teoksessa *Uskonto, kieli ja yhteiskunta: Johdatus diskursiiviseen uskonnontutkimukseen*, toimittanut Titus Hjelm, 39–63. Helsinki: SKS.
- Taira, Teemu, Kimmo Ketola ja Jussi Sohlberg. 2023. "Normalisation of nonreligious identity in Finland." *Journal of Contemporary Religion* 38 (1): 1–19.
- Tervo-Niemelä, Kati, Laura Kallatsa ja Jenni Spännäri. 2022. "Uskonnollinen jatkuvuus ja katkokset perheissä: Neljä metateemaa." *Teologinen Aikakauskirja* 127 (3): 281–301.
- Uusitalo, Niina ja Katja Valaskivi. 2022. "The Attention Apparatus: Conditions and Affordances of News Reporting in Hybrid Media Events of Terrorist Violence." *Journalism Practice* 16 (7): 1344–1362.
- Wallenius-Korkalo, Sandra. 2018. *Esitetty lestadiolaisuus: Uskonto, ruumiillisuus ja valta populaarikulttuurissa*. Väitöskirja, Lapin yliopisto.
- Wiio, Juhani. 2006. *Media uudistuvassa yhteiskunnassa: Median muuttuvat pelisäännöt*. Sitran raportteja 65. Helsinki: Sitra.
- Äystö, Tuomas, Aki Koivula, Anna Wessman, Jere Kyyrö ja Titus Hjelm. 2022. "Miksi suomalaiset eroavat evankelis-luterilaisesta kirkosta?" *Yhteiskuntapolitiikka* 87 (2): 129–140.

Media Representations of Leaving Religious Communities: A Perspective of Epistemic Governance on Leavers' Stories

In this article I use discourse analysis to investigate how media participates in epistemic governance of reputation of religious communities in society via magazine portraits. The selected 28 portraits are mainly focused on former Laestadians and Jehovah's Witnesses. With this disproportion and the discourses used media represents the communities in question as harmful, and leaving them will make people free. Although the Evangelical Lutheran Church in Finland has the largest number of leavers, in portraits media reserves the church rather an organizational than religious role, as a place where one can get help. Media repeats discourses of social assumptions about the hierarchy of religious communities and the dangerousness of certain groups. The media selects stories according to news value, for which the usual silent transitions do not fit. The narratives are not dramatized in a sensationalist way, but journalist selection offers a selective picture of leaving religion. Constructed representations are based on real events, the interpretations of the experiencer and the reporter, and socially structured views. Based on these, media creates different social images for communities through discourse constructions and discursive practices. Media practices epistemic governance by maintaining social and cultural hierarchies.

KEYWORDS: religion, religious disaffiliation, representations, discourse analysis, media

Kirjoittaja

Teemu T. Mantsinen, FT, dosentti

Teemu T. Mantsinen on uskontotieteen dosentti Turun yliopistossa. Hänen tutkimusalojaan ovat uskontososiologia ja uskontopsykologia ja erityisesti helluntailaisen uskonnon ja uskonnosta luopumisen tutkimus. Mantsisen osatoimittama yleisteos *Handbook of Leaving Religion* (2019) on alan kattavin perusteos. Tämä artikkeli on jatkoa myös mainitun teoksen pohjalla olevalle projektille helluntailaisuudesta uskonnosta luopumisesta.

Loppuviitteet

1 Meri-Anna Paloniemi irtaantui vanhoillislestadiolaisesta yhteisöstä ja elämäntavasta – nyt hän voi elää omannäköistä elämää pappina ja parisuhteessa naisen kanssa. *Turun Sanomat* 7.6.2023. Luettu 12.6.2023. <https://www.ts.fi/teemat/6016471>

---

2 Jehovan todistajien keräämät nimelistat katsottiin lain-vastaisiksi – Euroopan ihmis-oikeus-tuomioistuimesta lopullinen sinetti. *Iltta-Sanomat* 26.9.2023. Luettu 18.1.2024. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000009881827.html>

3 Kun tuntematon auttaja antoi Mariette Lindsteinille kännykän, hän ei tiennyt, mikä se oli – Lindstein oli juuri paennut skientologeista keskelle vaarallisinta Los Angelesia. *Helsingin Sanomat* 27.9.2018. Luettu 5.6.2023. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005842123.html>

4 KRP tutkii pedofiliaepäilyä Suomen Adventtikirkossa.” *Yle* 1.9.2003. Luettu 5.1.2024. <https://yle.fi/a/3-5147966>

5 Ks. Okko ja Katriina Kamu: ”Avioliitto oli hyvä muutos”. *Eeva* 20.6.2019. Luettu 6.6.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/okko-ja-katriina-kamu-avioliitto-oli-hyva-muutos>; Taidemaalari Marjatta Tapiola: ”On ollut ehdottomasti oikein lähteä suhteista, jotka eivät toimi”. *Eeva* 26.1.2022. Luettu 6.6.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/taidemaalari-marjatta-tapiola-on-ollut-ehdottomasti-oikein-lahtea-suhteista-jotka-eivat-toimi>; Taru Hallikainen rukoilee, googlaa huvikseen voimaeläimiä ja kokee johdatusta. ”Menetys vahvisti henkisyttäni ja muutti ajatuksiani elämästä ja kuolemasta”. *Kauneus ja Terveys* 17.5.2022. Luettu 6.6.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/taru-hallikainen-uskon-kaikkeen-enka-mihinkaan>

6 Perhe tuo Matleena Kuusniemen elämään vakautta: ”Rakastan lapsiani ehdottomasti – varmasti onnistun pilaamaan heidän jollain lailla”. *Eeva* 23.2.2023. Luettu 6.6.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/matleena-kuusniemi-haastattelu>